

Repertori lingüístic quadrilingüe i usos lingüístics de les famílies nipocatalanes/nipocastellanes residents a Catalunya

MAKIKO FUKUDA

Introducció¹

Des que l'economia al Japó va començar a créixer en la dècada de 1960, el nombre de japonesos residents a l'estranger continua augmentant any rere any. Molt sovint aquesta població es descriu amb el terme *comunitat*, el qual en general implica una col·lectivitat força tancada, homogènia i segregada dins de la societat d'acollida. Contràriament a aquesta imatge estereotípica, la colònia japonesa, com la resta de les colònies estrangeres a Catalunya, no és homogènia: mentre que una part està formada per membres passavolants, una altra s'incorpora de manera heterogènia a la societat catalana. Per als qui tenen un projecte migratori d'instal·lació de llarga durada o permanent en aquesta societat, sobretot, les diverses llengües en joc (el japonès, el català, el castellà i, possiblement, l'anglès) tenen un paper fonamental per incorporar-s'hi. Entre aquesta població, les famílies formades per una parella lingüísticament mixta tenen un rol important a l'hora de transmetre les llengües a la generació següent. L'objectiu d'aquesta recerca és donar a conèixer la situació lingüística d'aquestes famílies. Concretament, pretén aclarir de quina manera organitzen els usos lingüístics i quin paper té la llengua catalana, en especial sota la tensió entre les quatre llengües esmentades.²

¹ Aquest treball es basa en la recerca doctoral de Fukuda (2009).

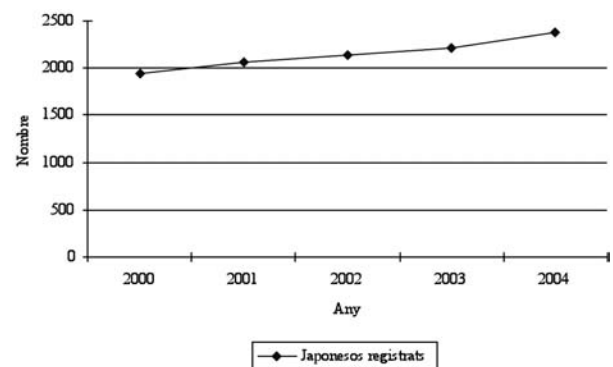
² En la nostra recerca fem servir els termes *famílies nipocatalanes* per referir-nos a les famílies en què, com a mínim, un dels membres té el català com a llengua inicial, i *famílies nipocastellanes*, per a les famílies en què, com a mínim, un dels membres té el castellà com a llengua inicial.

1. Els japonesos residents a Catalunya

1.1. Descripció estadística

Segons el consolat general del Japó a Barcelona, dels 2.213 japonesos residents l'any 2004 als territoris sota la seva jurisdicció (el Principat de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears), 1.881 residien al Principat de Catalunya. D'aquests, la gran majoria estava concentrada a Barcelona. El nombre de japonesos registrats al Consolat General del Japó continuava augmentant any rere any, encara que d'una manera poc notable.

Gràfic 1. Evolució dels japonesos residents a Catalunya

Font: Consolat General del Japó de Barcelona, 2004.

En comparar aquestes xifres amb les d'altres persones de procedència asiàtica, com ara els xinesos o els pakistanesos, que sobrepassen els 10.000 integrants a Catalunya, s'observa que els japonesos no són gaire nombrosos, pro-

bablement perquè el seu reemplaçament és molt més freqüent que no pas el dels altres asiàtics.

1.2. Subgrups

Tot i que la majoria dels membres de la colònia japonesa s'instal·len a Catalunya per motius laborals, en termes generals, podem dividir-los en dos grans subgrups: els transeünts i els residents permanents o de llarga durada. Amb la denominació *transeünts* es fa referència a les persones que s'han instal·lat a Catalunya amb un projecte migratori breu. Normalment, tenen menys estímuls per integrar-se en la societat d'acollida que no pas els que hi fan estades de llarga durada. Bona part d'aquesta població són executius i treballadors japonesos destinats temporalment a Catalunya. En molts casos, s'instal·len en la societat d'acollida amb les famílies i acostumen a portar els fills al Col·legi Japonès, que és un centre docent on s'ofereix un ensenyament equivalent al del Japó. En aquest subgrup es poden incloure també els estudiants universitaris d'intercanvi o els que han escollit Barcelona com a lloc per aprendre-hi el castellà.

Contràriament als transeünts, hi ha un grup de persones provinents del Japó que té un projecte migratori de llarga durada. Les famílies mixtes en són l'exemple típic, però també n'hi ha de japoneses que són residents permanents, individus instal·lats definitivament a Catalunya sense família i estudiants especialitzats que preveuen una residència de llarga durada, etc. Els que no tenen família, sobretot, solen tenir poques relacions amb els compatriotes i en tenen més amb la gent local. En molts casos, estan ben integrats en la societat, la qual cosa pot fer-los menys visibles que no pas els japonesos transeünts, que formen una col·lectivitat que correspon al terme *comunitat*. Dins d'aquesta població, les famílies mixtes mereixen una atenció especial a l'hora de conèixer com organitzen els usos lingüístics, ja que tenen un paper molt important en la transmissió de les llengües en la generació següent.

2. L'estudi de les famílies lingüísticament mixtes

2.1. Famílies lingüísticament mixtes

Les famílies formades per progenitors de llengües natives diferents han rebut diverses denominacions (Yamamoto, 2001), com ara *exogàmia*, *matrimonis mixtos*, *matrimonis translingüístics*, *matrimonis de llengües barrejades*, *famílies bilingües*, *llars etnolingüísticament mixtes*, *famílies internacionals*, *famílies interlingües*, etc. Aquestes denominacions de vegades s'empren per precisar el tipus de famílies definides per criteris diferents. Algunes es defineixen per l'estatus de la llengua (és a dir, si és la llengua nativa o no), mentre que

altres es defineixen per l'ús pràctic de la llengua, independentment de l'estatus.

Harding i Riley (1986), basant-se en el criteri de l'ús de les llengües, classifiquen les famílies bilingües en dos tipus principals: les famílies amb progenitors que comparteixen una mateixa llengua nativa i les famílies en què els progenitors no comparteixen la llengua inicial. En el primer cas, els progenitors s'adrecen als fills en una llengua diferent de la llengua nativa, mentre que en el segon cas la llengua comuna de la família és diferent de la llengua predominant de la comunitat. Així mateix, Lyon (1996) considera l'ús de la llengua un criteri per definir una família bilingüe, però cal que s'usi de manera regular. Yamamoto (2001), centrant-se tant en les llengües natives de cada progenitor com en els usos lingüístics pràctics, proposa quatre tipus del que denomina *famílies interlingües*. La seva tipologia es basa en dos grans criteris: en primer lloc, si els progenitors comparteixen la mateixa llengua com a nativa o no, i en segon lloc, si les llengües dels progenitors inclouen la llengua dominant de la comunitat o no. A partir d'aquests criteris, Yamamoto mostra quatre tipus possibles de famílies lingüísticament mixtes:

- a) Els progenitors tenen llengües natives diferents, però una és la llengua dominant de la comunitat (*cross-native/community language families*).
- b) Els progenitors comparteixen una mateixa llengua com a llengua nativa, que és la llengua dominant de la comunitat i utilitzen una tercera llengua per comunicar-se a casa (*shared-native/community language families*).
- c) Els progenitors tenen llengües natives diferents, però cap de les quals és la llengua dominant de la comunitat (*cross-native/non-community language families*).
- d) Els progenitors comparteixen la llengua nativa, però no és la dominant de la comunitat (*shared-native/non-community language families*).

En les famílies del segon i del quart tipus, els progenitors comparteixen una mateixa llengua com a nativa, i podrien funcionar com una família monolingüe. Per tant, han d'emprenar una segona llengua activament a la llar perquè sigui bilingüe. Les famílies del segon tipus, en particular, han de fer un ús prou actiu d'una segona llengua, ja que la llengua dels progenitors i la llengua predominant de la comunitat coincideixen. En canvi, en les famílies del primer i del tercer tipus, els progenitors tenen llengües natives diferents. Per tant, potencialment poden ser bilingües o plurilingües. Les famílies del tercer tipus, sobretot, tenen molta possibilitat de convertir els nens en trilingües si empren activament a la llar la llengua dominant de la comunitat a més de les dues llengües dels progenitors.

Hoffman (1985) estudia el trilingüisme del castellà, l'alemany i l'anglès dels nens, en què cap de les llengües dels

Taula 1. Tipologia de famílies mixtes (Harding i Riley 1986, Romaine 1995 i Yamamoto 2001)

	<i>Llengües dels pares</i>	<i>Llengües dels progenitors i la llengua de la comunitat</i>
<i>Cross-native/community language families</i>	LP ≠ LM	LP o LM = LC
1. Una persona – una llengua LF = LP i LM 2. Llengua familiar no dominant LF = LP o LM (la llengua que no sigui la de la comunitat)		
<i>Cross-native/non-community language families</i>	LP ≠ LM	LP i LM ≠ LC
3. Doble llengua familiar no dominant LF = LP i LM		
<i>Shared-native/community language families</i>	LP = LM	LP i LM = LC
4. Progenitors no natus LF = LA		
<i>Shared-native/non-community language families</i>	LP = LM	LP i LM ≠ LC
5. Llengua familiar no dominant LF = LP i LM		

LP: llengua del pare; LM: llengua de la mare; LC: llengua de la comunitat; LF: llengua familiar, i LA: una altra llengua.

progenitors (el castellà i l'alemany) no corresponen a la llengua de la comunitat on viuen (l'anglès), n'és un exemple.³ Per la seva banda, Harding i Riley (1986) i Romaine (1995) proposen sis categories de les famílies lingüísticament mixtes basant-se en l'estratègia dels usos lingüístics dels progenitors en criar els nens. Aquesta tipologia és similar a la de Yamamoto, però abasta més casos possibles que no pas la darrera, ja que inclou els usos lingüístics dels progenitors en adreçar-se als nens (vegeu el resum de les dues tipologies en la taula 1).⁴

En principi, les famílies lingüísticament mixtes tenen potencial per proporcionar als nens l'oportunitat de convertir-se en bilingües en les llengües dels progenitors (Yamamoto 2001: 1). Per tant, hom pot esperar que els nens esdevinguin bilingües –o trilingües, quadrilingües, etc.– en les llengües dels progenitors. Nogensmenys, hi ha una gran variació en el grau de bilingüïtzació depenent dels patrons dels usos lingüístics dels progenitors: algunes famílies entren les dues (o més) llengües dels progenitors de

manera activa, mentre que les altres utilitzen una d'aquestes llengües. Com a conseqüència, alguns nens esdevenen bilingües o plurilingües actius, mentre que d'altres esdevenen bilingües passius amb només una de les llengües desenvolupada.

2.2. El bilingüisme dels nens de les famílies lingüísticament mixtes

Yamamoto 2001 classifica els estudis precedents que tracten el bilingüisme a les famílies lingüísticament mixtes en dues tradicions majors: adquisició de les llengües i sociolingüística.

Des de la tradició d'adquisició lingüística, s'examinen principalment de quina manera adquireixen dues llengües les persones bilingües, basant-se en trets lingüístics determinats com ara els fonètics, fonològics, sintàctics, morfològics, etc., i de quina manera fan servir aquests trets en els enunciats reals. L'estudi de Leopold (1939) és un dels treballs més coneguts per l'anàlisi detallada que fa del procés del desenvolupament fonològic, lèxic i sintàctic en anglès i alemany. La seva recerca es basa en l'observació de la pròpia filla, i molt sovint se cita com a exemple amb èxit del principi «Un progenitor–una llengua» (*One parent–one language*), que és l'estratègia més coneguda de les famílies bilingües (cf. Döpke 1992).

Els estudis fets des d'un marc sociolingüístic o sociocultural, d'altra banda, es basen sobretot en les dinàmiques de desenvolupament del bilingüisme o l'ús (Yamamoto 2001). En general, des d'un punt de vista del manteniment o la substitució de la llengua amb l'estatus minoritari, intenten identificar els factors que poden promoure el desenvolupament del bilingüisme o l'ús. Sens dubte, cap cas no és idèntic a un altre: la situació varia depenent del context social, cultural, familiar, etc. En aquest sentit, Grosjean afirma

3 Hoffman (1985) ha dut a terme la recerca sobre l'adquisició trilingüe dels propis fills. La mateixa autora els parla alemany, en què té més competència, mentre que el cònjuge els parla castellà, que és la seva llengua nativa. La família està instal·lada a Anglaterra, però els progenitors no parlen anglès a la llar, mentre que els nens estan totalment exposats a aquesta llengua fora de la llar. Per mitjà d'una sèrie d'observacions, Hoffman conclou que els quatre factors són significatius en el desenvolupament lingüístic dels nens: (1) un entorn lingüísticament ric; (2) el suport dels progenitors i de la societat; (3) l'actitud positiva psicològica, i (4) l'existència dels germans.

4 A més d'aquestes cinc categories, les tipologies de Harding i Riley i de Romaine inclouen una altra categoria de «llengües barrejades», que és un tipus de família en què els progenitors són bilingües i viuen en una comunitat que és almenys parcialment bilingüe.

que ser bilingüe és «un assumpte planificat» per a alguns, mentre que esdevé «un assumpte no planificat» per a altres (Grosjean, 1982). El primer tipus és el bilingüisme individual de les persones que han adquirit les dues llengües en fases diferents, i generalment és conegut com a *bilingüisme seqüencial*. La immigració n'és un factor típic. El segon, conegut com a *bilingüisme simultani*, és el cas en què s'han adquirit totes dues llengües al mateix temps, típicament com a resultat de matrimonis mixtos (*inter-marriage*). En altres casos –molt sovint– hom ha d'aprendre dues llengües des del naixement, ja que la societat a què pertany és bilingüe, com el cas de Catalunya.

Així, diversos estudis s'han dut a terme amb la finalitat d'identificar el factor que promou el bilingüisme dels nens de famílies lingüísticament mixtes. Els progenitors, sens dubte, hi tenen un paper molt significatiu. Döpke (1992), per exemple, ha intentat identificar els factors que intervien en el desenvolupament del bilingüisme passiu i actiu mitjançant una recerca basada en sis nens que han viscut en una família de parla anglesa i alemanya seguint el principi d'un progenitor–una llengua. L'autora conclou que els progenitors tenen una influència considerable en el desenvolupament de la capacitat bilingüe dels nens com ara l'estil d'interacció dels progenitors o el grau d'importància que els progenitors atorguen a la llengua minoritària.

L'estudi de Touminen (1990) presenta una aproximació interessant que se centra en el rol que els nens tenen en la família multilingüe a l'hora de mantenir la llengua. Molts estudis posen èmfasi en la influència dels progenitors, que són qui prenen les decisions en l'ús lingüístic familiar. Touminen, en canvi, afirma el contrari: el seu argument principal es basa en la idea que els nens d'una família multilingüe disposen d'un potencial que determinaria la llengua emprada en la família o en la comunicació entre progenitors i fills. Cal notar, però, que aquest argument s'ha format en el context dels immigrants. Segons Touminen, els nens poden tenir el poder que controla la llengua de la família, atès que s'exposen a la llengua i la cultura locals més que els progenitors i, en conseqüència, poden monopolitzar informacions determinades. Dit d'una altra manera, els nens desenvolupen el rol d'oferir als progenitors les informacions locals.

Clyne i Kipp (1997) i Paulston (1994) comparteixen la perspectiva que considera els matrimonis ètnicament mixtos un factor que promou la substitució lingüística. El primer estudi tracta d'algunes famílies australianes a partir de tres punts de vista (sociocultural, demogràfic i sociopolític) i indica que la substitució lingüística dels nens s'accelera des del moment en què comencen a anar a escola. El darrer estudi afegeix l'aspecte de gènere com a factor que porta a la substitució lingüística i planteja que la tendència de les dones cap a la substitució s'explica per l'estructura

del poder de gènere, cosa que reflecteix l'estatus subordinat de les dones.⁵

2.3. El trilingüisme o el plurilingüisme dels nens de les famílies lingüísticament mixtes

Tal com hem vist, s'han dut a terme molts estudis centrant-se en les famílies bilingües, però la recerca acadèmica sobre el trilingüisme o el multilingüisme familiar és un camp relativament nou, ja que el trilingüisme generalment es tracta com un tipus de bilingüisme (Boix i Vila 1998) o un fenomen *estrany* de bilingüisme.

Suzanne Barron-Hauwaert (2004) dedica un capítol de *Language Strategies for Bilingual Families* als casos de les famílies trilingües o multilingües, i introdueix uns estudis sobre els usos lingüístics d'aquestes famílies. En la segona meitat del capítol presenta diversos casos concrets que ha trobat mitjançant la pròpia recerca. Citant la tipologia proposada per Hoffman (2001), que havia fet una recerca molt detallada sobre els fills trilingües, Barron-Hauwaert intenta definir què constitueix una família trilingüe. Segons aquesta tipologia, es poden considerar cinc casos possibles dels trilingües (Hoffman, 2001, citat per Barron-Hauwaert 2004: 139):

- a) Nens trilingües que han crescut amb dues llengües diferents de la que es parla a la comunitat.
- b) Nens que han crescut dins d'una comunitat bilingüe i la llengua familiar dels quals (la d'un dels progenitors o de tots dos) és diferent de la llengua de la comunitat.
- c) Bilingües que adquireixen una tercera llengua en el context escolar.
- d) Bilingües que s'han convertit en trilingües per mitjà de la migració.
- e) Membres de comunitats trilingües.

Comparant aquesta tipologia amb la de Yamamoto (2001), el primer tipus es pot generar en el cas de *cross-native/non-community language families*, en què els progenitors tenen diferents llengües natives que no coincideixen amb la llengua dominant de la comunitat. El segon tipus possible és tant *cross-native/community language families* com *shared-native/non-community language families*. Si els progenitors no comparteixen una mateixa llengua com la nativa i cap de les dues llengües no coincideixen amb la de la comunitat, els nens potencialment esdevindran quadrilingües.

5 La recerca de Pauwels (1985), que ha examinat el manteniment i la substitució lingüística dels migrants procedents dels Països Baixos a Austràlia, també indica la diferència de gènere com un dels factors que influeixen el manteniment de la llengua en qüestió. En la seva recerca, les dones neerlandeses prefereixen reunir-se amb altres parlants de neerlandès, la qual cosa pot accelerar el manteniment d'aquesta llengua.

La recerca de Barron-Hauwaert sobre les famílies multilingües s'ha dut a terme centrant-se en la llengua dominant de la família, els usos lingüístics a la llar, l'ensenyament dels nens trilingües i viure amb tres cultures. L'autora ha arribat a la conclusió que tots els multilingües tenen un cert ordre en el repertori lingüístic. La llengua en què són més fluids es considera la primera llengua, que sol ser la llengua dominant. Alguns són més fluids en la llengua del país on resideixen (*country-language dominated*), mentre que altres tenen la llengua dels progenitors com a llengua dominant (*family-language dominated*) (Barron-Hauwaert 2004: 151). A la llar, els nens trilingües utilitzen generalment la llengua apropiada per a cada progenitor tenint en compte la incomprensió d'un dels progenitors en una llengua. Les famílies poden tenir unes converses bastant estranyes amb l'ús de dues llengües en una mateixa conversa quan estan presents diversos membres. Per tant, l'autora conclou que els esforços dels progenitors per usar totes les llengües són tan importants com ser capaços d'entendre i parlar la major part de les tres llengües, i alhora destaca la importància del lligam entre llengua i cultura.⁶

Els estudis sobre les famílies trilingües o multilingües, segons Barron-Hauwaert, no són gaire nombrosos en comparació amb els de les famílies bilingües, però n'hi ha d'importants (*ibid.*: 141).

2.4. Les famílies lingüísticament mixtes en el context de Catalunya

En el context de Catalunya, de les famílies lingüísticament mixtes se n'han dut a terme diverses recerques. Vila (1993), per exemple, ha explorat la transmissió familiar de les llengües de les parelles mixtes del castellà i del català amb la finalitat de donar a conèixer l'ús lingüístic real del català.⁷ En aquest treball, l'autor indica que la transmissió lingüística a la llar de parelles lingüísticament homogènies sol ser unilingüe de la llengua dels progenitors, mentre que és poc freqüent que la llengua primera dels fills sigui l'altra llengua, castellà o català. Pel que fa a les famílies lingüísticament heterogènies, tenen un paper molt important en el canvi de la primera llengua dels fills respecte de la dels progenitors,

i la substitució lingüística. Segons algunes dades citades per l'autor sobre la primera llengua dels fills de les parelles lingüísticament mixtes a la zona d'influència barcelonina, hom pot constatar que la tendència cap a la castellanització d'aquestes famílies s'ha reduït i, en canvi, ha augmentat el nombre de les famílies que opten pel català o el bilingüisme. Vila ho atribueix al canvi d'estatus del català, per una banda, i al fet que la generació escolaritzada en català començava a tenir fills quan es va fer l'enquesta, per una altra. Tot i això, el bilingüisme no gaudeix de gaire acceptació i poques parelles practiquen el bilingüisme receptiu —cada cònjuge manté la primera llengua en adreçar-se a l'altre—, ja que «en una societat com la catalana, l'alternança de codi és regulada no per normes temàtiques o situacionals, sinó d'acord amb el destinatari, i on cada llengua constitueix un dels màxims distintius de cada identitat etnolingüística» (*ibid.*: 14). Per tant, l'ús bilingüe pot ser un problema, però la inestabilitat del bilingüisme és la solució final en una família lingüísticament mixta. De totes maneres, Vila argumenta que aquestes famílies representen la major possibilitat que els immigrants i els fills nativitzin la llengua catalana, i alhora constitueixin el factor de castellanització final de la població. Així, doncs, aquestes unitats familiars mereixen una atenció especial a l'hora de conèixer el procés lingüístic del Principat de Catalunya.

Boix (1997) va treballar sobre les ideologies lingüístiques de les famílies lingüísticament mixtes a la regió metropolitana de Barcelona.⁸ Concretament, va identificar els factors que porten els joves de parelles lingüísticament mixtes a utilitzar el castellà o el català en les relacions amb els fills. Segons Boix, la distribució sociolingüística de Catalunya ha estat força estable des de la dècada de 1960, sent el català la llengua familiar dominant en els sectors de classe mitjana i alta i el castellà, la llengua majoritària en els sectors populars, per una banda, i un sector de l'elit autòctona, per l'altra. Malgrat això, hi havia un índex de canvi en aquesta distribució a causa de l'augment dels sectors de noves classes mitjanes urbanes de la primera llengua castellana i de l'entrada dels immigrants no europeus. Tal com indica l'autor, un dels possibles llocs on es pot produir un canvi lingüístic és precisament en les famílies lingüísticament mixtes. Segons el resultat de la recerca de Boix, el 62 % dels informants mantenen la primera llengua per parlar amb els fills, i es confirma que el bilingüisme familiar en els fills de parelles mixtes va creixent. Pràcticament el castellà domina en la comunicació entre aquestes parelles; tanmateix, el català està guanyant terreny lleugerament en les famílies barce-

6 El seu estudi destaca, sobretot, el fet que cal una guia especial per a les famílies trilingües.

7 Sobretot a Barcelona i l'àrea d'influència ha estat terra d'immigració durant el segle xx. Com a conseqüència, el matrimoni mixt entre autòctons (gairebé sempre catalanoparlants) i els immigrants (molt majoritàriament castellanoparlants) ha tingut una presència notable. Un cop aquests immigrants castellanoparlants s'estableixen a Catalunya i transmeten la llengua, la distinció entre autòctons i immigrants perd sentit i en guanya la diferenciació entre castellanoparlants i catalanoparlants (1993: 12).

8 Boix es refereix a *llar lingüísticament mixta* quan un membre té el català com a primera llengua i l'altre té qualsevol altra possibilitat (inclosa la del bilingüe castellà i català (*ibid.*: 171)).

lonines, ja que alguns castellanoparlants adopten el català com la llengua més habitual i hi ha més progenitors que parlen als fills només en català que no pas exclusivament en castellà (*ibíd.*: 184). Boix conclou que, en general, el monolingüisme del castellà s'està reduint, però es manté clarament en la societat catalana actual i és per primera vegada a la història la llengua familiar de centenars de ciutadans residents a Catalunya, de manera que esdevé una llengua socialment imprescindible.

D'altra banda, el treball de Vilardell (1998) tracta de parelles lingüísticament mixtes de Sabadell, i es basa en el canvi i manteniment de la llengua. L'objectiu principal és veure com s'interpreten els usos lingüístics en aquestes famílies on un dels progenitors ha renunciat a la primera llengua, i com aquestes interpretacions i concepcions sobre les llengües es reflecteixen en la transmissió lingüística intergeneracional. Les famílies analitzades mostren una gran diversitat d'estratègies lingüístiques familiars en les diferents famílies lingüísticament mixtes, algunes de les quals presenten homogeneïtat en els comportaments lingüístics conjugals. Posant èmfasi sobretot en les trajectòries lingüístiques individuals de tots dos membres de cada parella, Vilardell s'aproxima als diversos dominis comunicatius en què participen. Analitzat així, l'autora constata que la diversitat estimada en els usos lingüístics familiars de les parelles mixtes de la seva mostra «no és tan remarcable ni presenta contrastos que les altres parelles, els membres de les quals tinguin orígens lingüístics diferents, no puguin presentar» (*ibíd.*: 120). Vilardell argumenta que els fills d'aquestes parelles mixtes han estat socialitzats familiarment en una única llengua, que en molts casos sol ser la llengua pròpia de la relació de parella dels progenitors i en què són més competents que no pas l'altre codi. Fins que no entri en el món escolar, cada individu sol ser competent només en la llengua transmesa.⁹ Certament, en la vida de les parelles mixtes i la dels fills, les dues llengües tenen presència, però sempre amb el predomini d'un codi sobre l'altre: el codi predominant és el que està relacionat íntimament amb el comportament, la competència lingüística i la valoració (*ibíd.*). Així, Vilardell conclou que la transmissió lingüística és un aspecte vital de la configuració de la competència i els repertoris lingüístics dels fills amb què els progenitors transmeten els valors associats a la llengua per mitjà de les actuacions lingüístiques (*ibíd.*: 124).

9 Segons l'autora, els catalanoparlants familiars de parelles mixtes mostren una gran fluïdesa acceptable en castellà en acabar l'educació primària, mentre que en els castellanoparlants familiars de parelles mixtes la progressió no sembla tan clara, ja que a mesura que l'escola deixa de ser un referent principal, tenen menys contacte amb el català.

Aproximadament deu anys després del treball de Vila, es va dur a terme l'*Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003*, que és la primera recerca amb caràcter oficial que inclou els usos i els coneixements lingüístics. En aquesta recerca, Joaquim Torres ha explorat l'ús familiar i la transmissió lingüística en el context de Catalunya. A partir de les dades obtingudes, primer ha mostrat com l'ús familiar varia d'acord amb diverses variables significatives: la llengua a la llar actual segons l'origen geogràfic familiar, la llengua d'identificació, els àmbits territorials, i el nivell d'estudis. Segons Torres, el factor més influent per determinar la llengua familiar és la llengua d'identificació, la qual té un caràcter clau en la configuració sociolingüística de la societat. Així mateix, l'origen familiar és important en la determinació de la llengua familiar, ja que condiciona altres variables, concretament la llengua d'identificació i els àmbits territorials. Seguidament, tracta de la transmissió lingüística intergeneracional, que sol produir-se en el si de les famílies. L'autor argumenta que una de les claus de la transmissió lingüística intergeneracional és la tria de la llengua amb els fills segons la composició lingüística de les parelles, ja que: «en un cas complex com el del català a Catalunya, on la llengua està sotmesa a pressions poderoses contradictòries, la manera com s'efectua la tria lingüística amb els fills segons el tipus lingüístic de les parelles és en certa manera la plasmació de totes aquestes pressions» (*ibíd.*: 98). A partir del càlcul de l'índex de transmissió intergeneracional del català, l'autor ha extret algunes informacions interessants, com ara la tria de llengües de les parelles lingüísticament mixtes. Entre els que parlen totes dues llengües amb els progenitors sense que cap no predomini sobre l'altra, dos terços trien el català com la llengua amb els fills. Torres ho veu molt positiu per al català, ja que la força social i emocional de cadascuna de les llengües es mesura en la tria de la llengua amb els fills de les parelles lingüísticament mixtes. En definitiva, segons aquest estudi, la tria de la llengua amb els fills segons la composició lingüística de les parelles ha aportat elements positius al català, com també als altres àmbits familiars.¹⁰

Comparant els estudis esmentats, hom pot comprovar un cert canvi en el repartiment dels usos familiars durant aquests deu anys (sobretot en l'ús del català), però les famílies lingüísticament heterogènies continuen tenint un paper clau en una societat plurilingüe com la catalana, ja que aquestes famílies poden ser «nuclis que poden ser vistos com un reflex minimitzat de la societat catalana» (Vilardell 1998: 3). Així com els altres autors coincideixen a conside-

10 Tot i això, Torres adverteix que l'increment de l'ús del català dels progenitors als fills no comporta que es produeixi un augment progressiu de l'ús familiar del català en general.

rar les famílies lingüísticament mixtes un espai important on s'observa ben clarament la situació sociolingüística de Catalunya de manera molt resumida.

2.5. Famílies lingüísticament mixtes en el context japonès

En el context japonès, diversos estudis, per bé que menys nombrosos en comparació amb Catalunya, han tractat dels usos lingüístics de les famílies lingüísticament mixtes que estan formades per un membre de parla japonesa i un altre d'una altra llengua.¹¹ D'aquests estudis precedents, cal destacar els de Yamamoto (1987, 1991, 1992, 1995, 2001 i 2002). Per mitjà d'una bona quantitat de recerca, la investigadora ha examinat consistentment el bilingüisme de les famílies *interlingües* (terme de Yamamoto), sobretot els usos lingüístics de les famílies de parla anglesa i japonesa residents al Japó. Els estudis han mostrat diversos patrons d'usos lingüístics, entre els quals els factors que podrien influir en el desenvolupament del bilingüisme dels nens, la qual cosa ens permet conèixer millor la situació d'aquestes famílies. A partir de les recerques sobre les famílies dels matrimonis mixtos formades per un membre anglòfon i un altre de parla japonesa, l'autora ha presentat quatre tipus:

- a) Família bilingüe passiva (cada cònjuge usa la llengua nativa de la parella).
- b) Família monolingüe (ambdós cònjuges fan servir només una llengua).
- c) Família bilingüe productiva (un dels cònjuges, com a mínim, parla les dues llengües).
- d) Famílies de tercera llengua (ambdós cònjuges empen una tercera llengua que no és nativa de cap dels dos).

En el segon tipus, s'empra més l'anglès que no pas el japonès. L'autora va arribar a la conclusió que la tria d'aquesta llengua es pot explicar per l'aptitud en la llengua nativa de cada cònjuge, ja que la majoria dels japonesos estudien anglès com a mínim sis anys i molts d'ells, encara que sigui poc fluid, tenen algun coneixement d'anglès. Ara bé, aquesta mateixa generalització no es pot fer en el cas dels estrangers residents al Japó (Yamamoto, 1995). En el cas dels nens, se sol emprar la llengua de l'escola com a llengua comuna entre ells, sobretot si assisteixen a la mateixa escola (*ibid.*).

Així mateix, Yamamoto (2002) va dur a terme una altra recerca sobre el mateix tema, però amb famílies de parla

japonesa no angleses, en què va deduir algunes tendències notables en els usos lingüístics entre progenitors, progenitors i fills, i germans. Segons la seva anàlisi, aquestes famílies tendeixen a emprar una llengua que no és nativa de cap de les parelles com a eina comuna de comunicació, amb preferència per l'elecció de l'anglès. Entre els progenitors i els fills, la gran majoria dels progenitors japonesos fan servir el japonès com a única eina de comunicació, mentre que els cònjuges se'ls adrecen exclusivament en la seva llengua. Alguns utilitzen una altra llengua no nativa, però aquest fet no és gaire comú. I entre els nens, l'ús exclusiu del japonès és comú, i no parlen una altra llengua.

Cal notar, però, que el context dels estudis de Yamamoto està limitat al Japó. De fet, els estudis que tracten dels casos de les famílies mixtes residents fora del Japó és encara poc corrent en aquest tipus de recerca. A més, n'hi ha poquíssims que tractin de les famílies de parla japonesa i d'una altra llengua que no sigui l'anglès. Així, doncs, el cas de les famílies mixtes nipocatalanes/nipocastellanes residents a Catalunya pot ser interessant des d'un punt de vista sociolingüístic, ja que, d'una banda, es tracta d'un cas poc conegut i, de l'altra, podria contribuir als estudis d'integració social dels estrangers en la societat catalana.

Tal com hem vist fins ara, els usos lingüístics de les famílies lingüísticament mixtes varien depenent de diversos factors, sobretot el context sociolingüístic. El cas dels nostres informants, japonesos aparellats amb gent autòctona, formen una família lingüísticament mixta en una comunitat de llengües en contacte. Per tant, potencialment podrien tenir un repertori trilingüe: català, castellà i japonès. Aleshores, a partir de les classificacions esmentades abans, quins casos seran possibles entre els nostres informants? Basant-nos en dos criteris més aplicats, que són les llengües natives de cada progenitor i la llengua dominant de la comunitat, els nostres informants es poden descriure com famílies en què:

- a) Els progenitors no comparteixen una mateixa llengua com a llengua nativa.
- b) Una de les llengües natives de la parella és la llengua dominant de la comunitat.

Tanmateix, en una societat com la catalana on les llengües estan en situació de tensió o conflicte en el propi territori, la determinació d'aquesta «llengua dominant de la comunitat» planteja unes preguntes sensibles, però importants, rellevants per al futur de la llengua no normalitzada socialment i demogràficament feble. Com perceben les llengües? Quins problemes tenen? Com funciona la transmissió lingüística? El comportament d'aquestes famílies ens podria donar una clau per conèixer el paper que juguen el català i el castellà en les famílies parcialment formades pels novívings en una posició social no desfavorida.

11 Els estudis sobre bilingüisme que es fan al Japó es poden classificar en cinc tipus segons el tema: (1) els immigrants japonesos i descendents, (2) *kikokushijos* (els nens japonesos que han viscut durant un cert període a l'estranger), (3) aprenents japonesos d'una segona llengua, (4) minories ètniques al Japó i (5) famílies de matrimonis mixtos.

A continuació, es presenta el resultat d'una recerca sobre els usos lingüístics de les famílies nipocatalanes/nipocastellanes seguint l'ordre següent. Primer, es presenta el perfil social dels informants (domicili, temps d'estada a Catalunya i motius d'estada). Seguidament, es mostra el grau de coneixement del castellà i del català i els usos lingüístics fora de la llar. Finalment, es tracten els usos lingüístics de sis famílies nipocatalanes/nipocastellanes, sobretot en relació amb els dos aspectes següents: d'una banda, de quina manera organitzen els usos lingüístics i, de l'altra, quins problemes tenen i quines perspectives tenen sobre les llengües.

3. El repertori lingüístic i els usos lingüístics de les famílies nipocatalanes i nipocastellanes residents a Catalunya

Amb la finalitat d'assolir els objectius esmentats més amunt, es va dur a terme un treball de camp des de l'octubre de 2004 fins al març de 2005.

3.1. Selecció dels informants

Els informants, en principi, es van seleccionar a partir dels criteris següents:

1. Famílies formades per una parella amb, com a mínim, una filla o una filla.
2. Parelles formades per un membre que parla català i/o castellà com a primera llengua i un altre que parla japonès com a primera llengua.
3. Famílies residents a Catalunya.

Tots els informants van ser escollits entre les famílies que porten els fills a l'Escola Complementària de Llengua Japonesa de Barcelona¹² o al Col·legi Japonès de Barcelona,¹³ que són les institucions principals on aprenen la majoria dels nens japonesos i/o nipocatalans/nipocastellans. En el

primer centre, amb alguna excepció, quasi tot l'alumnat és de famílies mixtes, mentre que en el segon aquests infants constitueixen una minoria. El nombre total d'informants és trenta.¹⁴

3.2. Recollida de dades

Les dades es van recollir mitjançant qüestionaris, entrevistes preparades a partir d'un guió centrat en els usos lingüístics i les perspectives lingüístiques, i sessions d'observacions semiparticipants.

El qüestionari està dividit en tres grans seccions: dades personals, coneixements i aprenentatge lingüístics i usos lingüístics i xarxes socials. El qüestionari es va distribuir entre 45 famílies, i es van tornar emplenats 29 exemplars.

Per conèixer amb més detall la situació lingüística de les famílies mixtes i les perspectives que tenen envers les llengües, sobretot l'aprenentatge lingüístic dels fills, es va entrevistar alguns dels informants (vegeu la taula 2). Van col·laborar-hi tres famílies de l'Escola Complementària i tres del Col·legi Japonès.¹⁵ Les entrevistes es van dur a terme a partir d'un guió centrat en els problemes lingüístics dels informants, els usos lingüístics entre els membres de la família i les perspectives envers les llengües, sobretot la catalana (vegeu la taula 2).

Les dades obtingudes mitjançant els qüestionaris ens permeten copsar la situació lingüística global de les famílies; tanmateix, ens expliquen poc el perquè i com han arribat a organitzar els usos lingüístics actuals, motiu pel qual es prefereix du a terme algunes entrevistes. Posteriorment, es faran observacions semiparticipants sobre els usos lingüístics reals.

Paral·lelament a l'entrevista, es va dur a terme una observació semiparticipant d'algunes estones d'interacció a la llar en algunes famílies. Aquestes interaccions tenien lloc a l'hora de berenar, de sopar i altres situacions en què la investigadora va ser acceptada. Van col·laborar-hi cinc famílies nipocatalanes.

3.3. El perfil social dels informants

Dels vint-i-nou enquestats, vint-i-quatre són dones i només cinc són homes. La majoria porten més de deu anys a Catalunya, i hi ha pocs informants que faci menys de deu anys que hi viuen (vegeu el gràfic 2).

Pel que fa a l'indret de residència dels informants, i atès que el Col·legi Japonès i l'Escola Complementària de Barcelona són els únics centres d'aquestes característiques de tot Catalunya, l'alumnat ve de diverses ciutats fora de la de Barcelona (vegeu el gràfic 3).

12 Centre per als nens japonesos que assisteixen habitualment a alguna escola de la societat d'acollida. Normalment, obre cada dissabte al matí i s'hi imparteix principalment la llengua japonesa perquè cobreixi el nivell suposadament baix d'aquests nens. Originàriament, es va establir per facilitar-los la reincorporació al Japó, i per això algunes escoles imparteixen també matemàtiques, ciències naturals, ciències socials, etc. En el cas de Barcelona, la gran majoria de l'alumnat és de famílies mixtes.

13 Centre docent establert per als nens japonesos que resideixen a l'estranger temporalment per qüestions laborals dels progenitors. El currículum segueix exactament el que disposa el Ministeri d'Educació del Japó, ja que el centre es va establir perquè els nens poguessin continuar els estudis del Japó encara que fossin a l'estranger. Hi ha alumnat de famílies mixtes, però és una minoria.

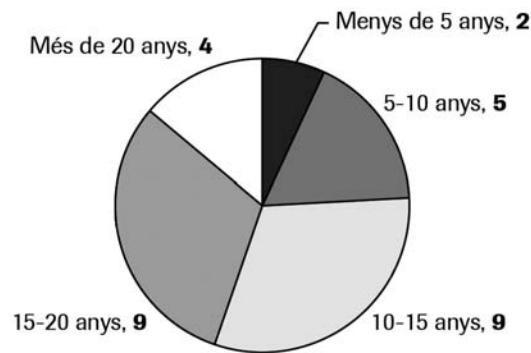
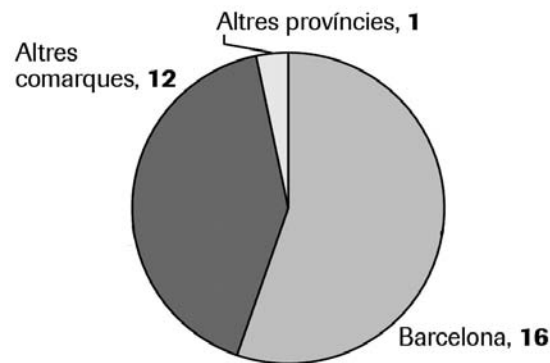
14 Inclosa una informant que va col·laborar només en l'entrevista.

15 Llevat d'una entrevistada, tots ells han col·laborat també en el qüestionari.

Taula 2. Llista de les persones entrevistades

	<i>Tipus de parella</i>	<i>Nombre de fills</i>	<i>Modalitat escolar</i>
<i>Família A</i>	Home català + dona japonesa	Tres fills	Escola Complementària
<i>Família B</i>	Home català + dona japonesa	Un fill i una filla	Escola Complementària
<i>Família C</i>	Home català + dona japonesa	Dos fills	Col·legi Japonès
<i>Família D</i>	Home japonès + dona catalana	Una filla	Escola Complementària
<i>Família E</i>	Home català + dona japonesa	Una filla	Col·legi Japonès
<i>Família F</i>	Home català + dona japonesa	Un fill	Col·legi Japonès

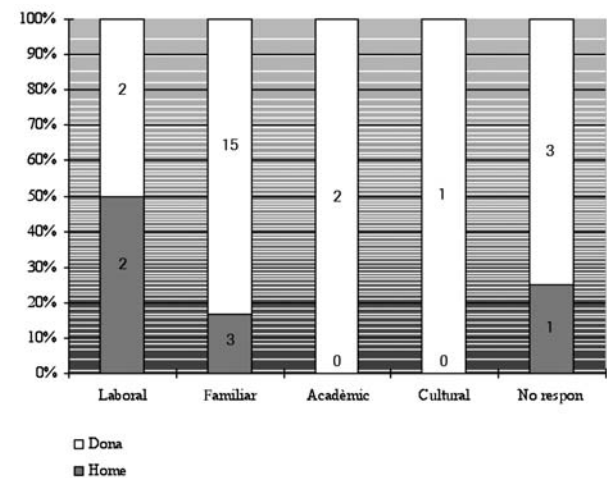
Gràfic 2. Temps d'estada dels informants. Nombre.

Gràfic 3. Domicili dels informants. Nombre¹⁶

D'altra banda, i tal com s'observa al gràfic 4, la gran majoria dels informants s'han instal·lat a Catalunya per motius familiars. En el cas dels homes, el patró més comú és que

en un principi arriben a Barcelona per qüestions laborals i després s'hi queden. Aquest patró s'observa també entre les dones, encara que és més típic que el motiu principal sigui l'aprenentatge de la llengua. D'aquest patró, n'hi ha dos subtipus: van venir a Barcelona o una altra ciutat de l'Estat espanyol per aprendre castellà i posteriorment van conèixer el cònjuge, o van conèixer el cònjuge a Anglaterra. En el segon cas, les parelles empraven l'anglès com a llengua de comunicació, però van començar a aprendre castellà per tirar endavant la vida a Catalunya. En la nostra mostra, d'aquestes darreres només n'hi havia dues.

Gràfic 4. Motiu d'estada a Catalunya. Nombre

3.4. Els coneixements lingüístics dels informants

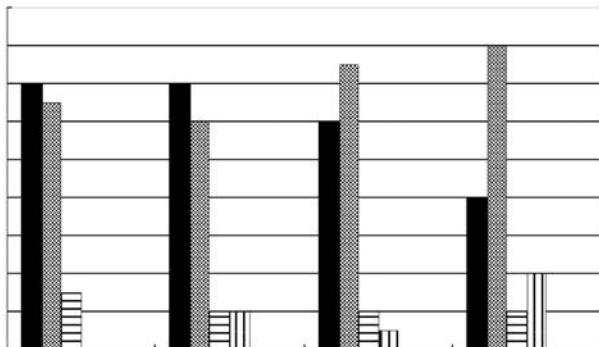
Es va demanar als informants que avaluessin ells mateixos el nivell de coneixement de tres llengües (castellà, català i anglès) pel que fa a les quatre habilitats fonamentals, és a dir, entendre, parlar, llegir i escriure. Cal no oblidar que el resultat es basa en les declaracions dels informants mateixos, i no necessàriament correspon al nivell real. Els criteris de l'avaluació es van establir de la manera següent:

¹⁶ La distribució dels informants residents a altres comarques i províncies és la següent: Alt Penedès (1), Anoia (1), Garraf (2), Maresme (3), Vallès Occidental (4), Vallès Oriental (1) i Reus (Baix Camp, 1).

- 0: gens
- 1: unes paraules
- 2: unes frases senzilles
- 3: una part de conversa o de text
- 4: la major part de conversa o de text
- 5: amb total fluïdesa

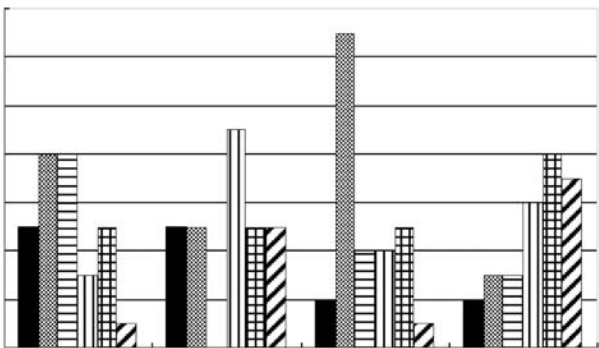
El gràfic 5 mostra el grau de coneixement del castellà. La gran majoria dels informants n'assoleixen bastant bon nivell en general. Si comparem les quatre competències, estan més segurs de la comunicació oral que no pas de la comprensió i l'exposició escrites, tot i que la diferència no és gaire notable. Respecte a l'habilitat d'entendre, tots els informants entenen, com a mínim, una part de text o de conversa.

Gràfic 5. Grau de coneixement del castellà dels informants. Nombre

0: Gens **1:** Algunes paraules **2:** Unes frases senzilles **3:** Una part de text o de conversa **4:** Major part de text o de conversa **5:** Amb total fluïdesa

Gràfic 6. Grau de coneixement de català dels informants. Nombre

0: Gens **1:** Algunes paraules **2:** Unes frases senzilles **3:** Una part de text o de conversa **4:** Major part de text o de conversa **5:** Amb total fluïdesa

Què passa amb el català? Aquí trobem un resultat força diferent del cas del castellà. Primer, en mostren uns nivells

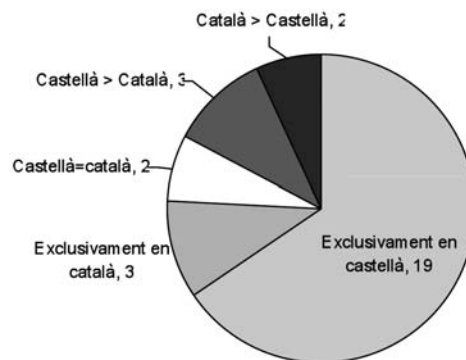
de coneixement inferiors que el castellà en general, i s'hi observen variacions segons l'informant. Comparant les quatre competències (segons l'aspecte oral i l'escrit), el nivell d'entendre i de llegir, que són competències passives, és relativament més alt que no pas de la resta, encara que molts menys informants han declarat «amb total fluïdesa». Respecte a la lectura, en particular, molts informants declaren que saben llegir-lo (o, tal com diuen alguns, «poden imaginar-lo»), la qual cosa es pot atribuir a la proximitat lingüística entre el castellà i el català i a l'alt nivell del castellà. Sintetitzant tot això, la majoria dels informants poden comprendre el català d'una manera passiva, mentre que pocs són capaços d'expressar-se en aquesta llengua tan oralment com per escrit.

3.4.1. Els usos lingüístics en la vida pública

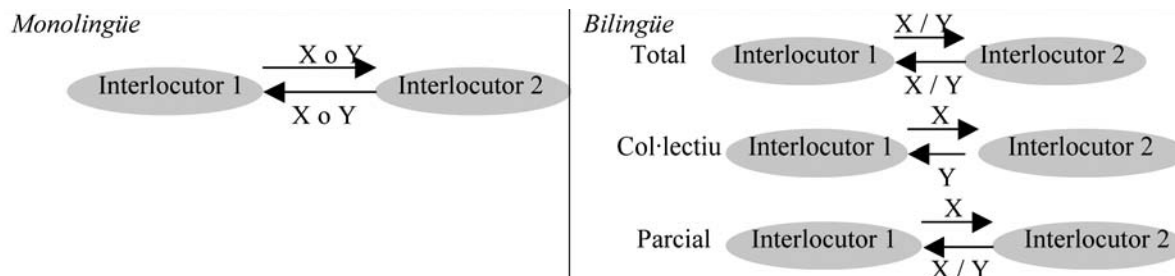
Tal com hem vist en l'apartat anterior, la gran majoria dels informants tenen bon nivell de castellà, i alguns també en tenen un de bo de català. Ara bé, fora de l'àmbit familiar, quines llengües empren? Es va demanar als informants que indiquessin quina llengua utilitzen en aquestes sis situacions: als establiments comercials (supermercats, mercats, botigues, grans magatzems), als bancs o les oficines de correus, als mitjans de transport, als restaurants (inclosos bars, cafeteries, etc.), als estancs (quioscs inclosos) i als hospitals.

La gran majoria dels informants empren exclusivament el castellà, mentre que tres fan un ús exclusiu del català. La resta dels informants fan servir tant el castellà com el català, amb algunes diferències en la proporció de l'ús: per a dos informants hi ha més situacions en què utilitzen el català que no pas el castellà, mentre que n'hi ha tres que empren el castellà en més situacions que no pas el català. La resta empra totes dues llengües en la mateixa proporció, segons declaren.

Gràfic 7. Usos lingüístics en la vida pública. Nombre

Esquema 1. Tipologia dels patrons dels usos lingüístics de les famílies bilingües (esquema elaborat basant-se en Yamamoto 2001)

X: llengua X; Y: llengua Y, i X/Y: llengua X i llengua Y

Taula 3. Usos lingüístics entre els progenitors

Tipus	Monolingüe			Bilingüe						Trilingüe	
				Total				Col·lectiu	Parcial	Total	
PJ	E	C	A	J/E	C/J	E/C	E/A	J	J/E	C/J	J/C
PE/C	E	C	A	J/E	C/J	E/C	E/A	E	E	C	J/C/Alt
Nre. de casos	14	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1

J: japonès; E: castellà; C: català; A: anglès; Al: altres llengües; PJ: progenitors japonesos, i PE/C: progenitors castellans/catalans

3.5. Els patrons dels usos lingüístics a la llar

Taula 4. Usos lingüístics familiars

Ell/a a...	...A ell/a				
	Vostè	Cònjuge	Fill 1	Fill 2	...
Vostè	J E C A AI	J E C A AI	J E C A AI	J E C A AI	
Cònjuge	J E C A AI				
Fill 1	J E C A AI	J E C A AI			
Fill 2	J E C A AI	J E C A AI			
...					

J: japonès; E: castellà; C: català; A: anglès, i AI: altres llengües

L'objectiu principal d'aquesta recerca és conèixer la situació lingüística de les famílies nipocatalanes/nipocastellanes, concretament els usos lingüístics entre els membres de cada família. En una societat bilingüe, de quina manera

organitzen aquestes famílies els usos lingüístics? Per recollir-ne les informacions, es va demanar als informants que completessin una taula com la següent,¹⁷ marcant la llengua o llengües que fan servir en la comunicació amb cada interlocutor. Es va adoptar la taula plantejada per Yamamoto (2001), que semblava apta per recollir les informacions. La taula ens dona les informacions de les llengües emprades en les comunicacions entre les possibles parelles d'interlocutors, per exemple, entre el pare i el fill.

Basant-se en aquesta taula, la mateixa autora va plantejar una tipologia dels patrons dels usos lingüístics de les famílies bilingües com la següent (vegeu esquema 1):

- (i) Ús monolingüe total: els dos interlocutors empenen una mateixa llengua.
- (ii) Ús bilingüe col·lectiu: encara que cada interlocutor només parla una llengua, en realitat la parella en conjunt en parla dues.
- (iii) Ús bilingüe parcial: un dels interlocutors utilitza totes dues llengües activament, mentre que l'altre és bilingüe només passivament.

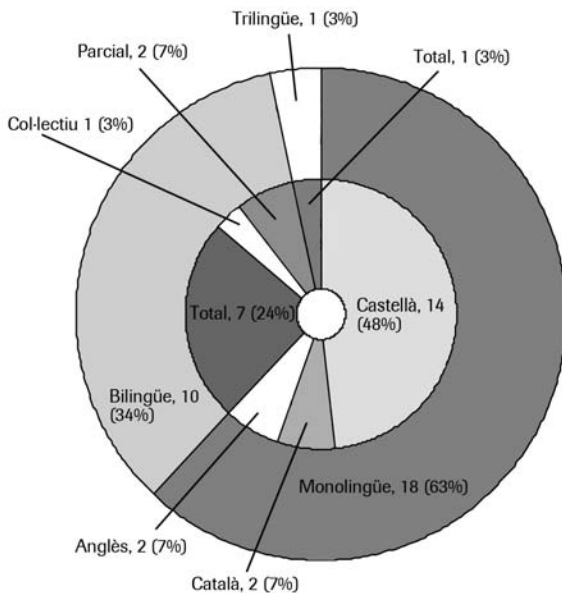
17 La versió original està en japonès.

(iv) Ús bilingüe total: els dos parlants adopten les dues llengües d'una manera productiva en la comunicació.

Basant-se en aquestes tipologies, en aquesta recerca es van observar els patrons següents:

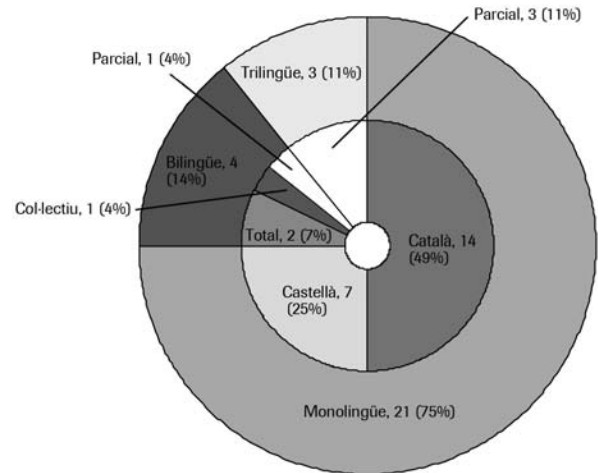
En primer lloc, divuit parelles sobre 29 adopten un ús monolingüe en la comunicació, i l'ús monolingüe del castellà és el patró més adoptat (vegeu la taula 4 i el gràfic 8). Igual que els informants de la recerca de Yamamoto (1995), l'ús monolingüe de la llengua (en aquest cas, les llengües) dominant de la societat és el patró més escollit. L'ús bilingüe total segueix l'ús monolingüe. Es van observar vuit casos en què els progenitors japonesos utilitzen el japonès. Només una parella adopta l'ús trilingüe en la comunicació (japonès, català i una altra llengua). Solen adoptar el castellà com a llengua comuna de comunicació de la parella, independentment del coneixement del català.

Gràfic 8. Usos lingüístics entre els progenitors. Nombres

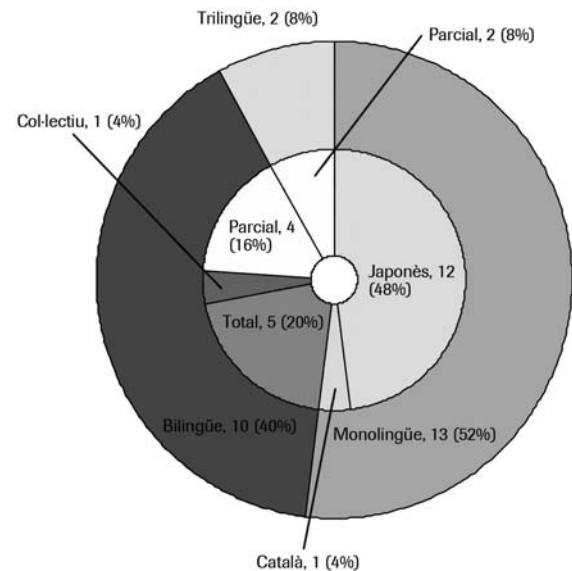

En segon lloc, l'ús monolingüe de les llengües dominants de la societat és el patró més adoptat, i 21 parelles de 28 adopten aquest patró (vegeu la taula 5 i el gràfic 9). Entre ells, l'ús monolingüe del català és el més adoptat i el segueix el del castellà. Només es van observar quatre casos d'ús bilingüe (E/C, J/E, E-C, E-E/C), els quals contenen l'ús del castellà, mentre que la llengua minoritària, el japonès, hi té poquíssima presència. D'altra banda, es van observar tres casos d'ús trilingüe (C-J/C/E, E/AI-E/J/AI, E/AI-E/J), dos dels quals contenen una altra llengua a més del català, el japonès, el castellà i l'anglès.

Gràfic 9. Usos lingüístics entre els progenitors castellans/catalans i els fills. Nombre i percentatge

Gràfic 10. Usos lingüístics entre els progenitors japonesos i els fills. Nombre i percentatge

En tercer lloc, tretze progenitors de 25 adopten l'ús monolingüe total en la comunicació amb els fills, entre els quals l'ús monolingüe del japonès és el més adoptat (es va observar només un cas en què es feia servir exclusivament el català) (vegeu la taula 6 i el gràfic 10). L'ús bilingüe és el

Taula 5. Usos lingüístics entre els progenitors espanyols/catalans i els fills

Tipus	Monolingüe		Bilingüe				Trilingüe		
	C	E	Total	Col·lectiu	Parcial	Parcial	C	E/AI	E/AI
PE/C	C	E	C/E	J/E	E	E	C	E/AI	E/AI
F	C	E	C/E	J/E	C	C/E	J/C/E	J/E/AI	E/J
Nre. de casos	14	7	1	1	1	1	1	1	1

J: japonès; E: castellà; C: català; A: anglès; AI: altres llengües; PJ: progenitors japonesos, i PE/C: progenitors castellans/catalans, i F: fill

Taula 6. Usos lingüístics entre els progenitors japonesos i els fills

Tipus	Monolingüe		Bilingüe				Trilingüe				
	J	C	Total	Col·lectiu	Parcial	Parcial	Parcial				
PJ	J	C	J/C	J/E	J	J	J	J/A	E/J	J/E	J>A/C
F	J	C	J/C	J/E	E	J/C	J/E	J	E	J>E/C	J
Nre. de casos	12	1	2	3	1	1	1	1	1	1	1

J: japonès; E: castellà; C: català; A: anglès; AI: altres llengües; PJ: progenitors japonesos, i PE/C: progenitors castellans/catalans, i F: fill

Taula 7. Usos lingüístics entre els fills

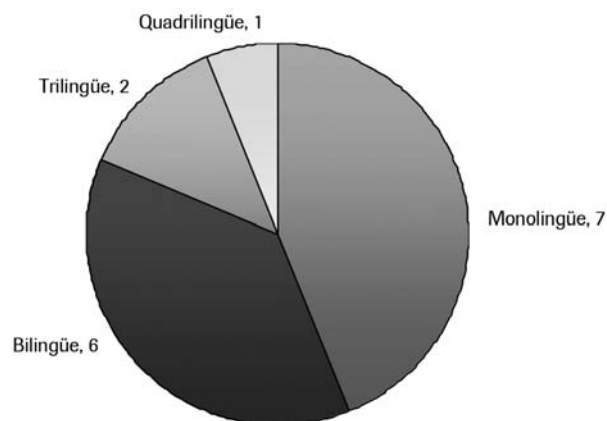
Tipus	Monolingüe			Bilingüe		Trilingüe		Quadrilingüe
	C	E	J	Total	Total	Total	Total	
Fill 1	C	E	J	C/J	E/C	J/E/A	J/E/C	J/E/C/AI
Fill 2	C	E	J	C/J	E/C	J/E/A	J/E/C	J/E/C/AI
Nombre de casos	5	1	1	5	1	1	1	1

J: japonès; E: castellà; C: català; A: anglès; AI: altres llengües; PJ: progenitors japonesos, i PE/C: progenitors castellans/catalans, i F: fill

segon més comú, però s'observa poca diferència. Deu pares sobre 25 adopten aquest patró, entre els quals l'ús del japonès i del castellà és el més comú. Si tenim en compte l'autoavaluació dels coneixements lingüístics dels informants, això es pot explicar pel fet que tots saben castellà amb uns desnivells lleugers. Es van observar tres casos en què tant el japonès com el català es parlen entre progenitors i fills. Els que no tenen cap germà (nou casos sobre quinze) tendeixen a parlar d'una manera monolingüe amb els progenitors, tan japonesos com catalans/castellans.

En quart lloc, quasi la meitat dels nens adopten l'ús monolingüe i la resta, el bilingüe (vegeu la taula 7 i el gràfic 11). Set de setze casos adopten el primer patró i sis, l'últim. En conjunt, el català té una presència significativa entre els nens. Cinc de sis casos adopten l'ús bilingüe del català i del japonès.

Gràfic 11. Usos lingüístics entre els fills

Perquè es pugui comparar la presència de cada llengua emprada en les comunicacions entre les parelles d'interlocutors, se'n va mesurar l'índex de l'ús. El càlcul es va fer seguint aquest mètode:

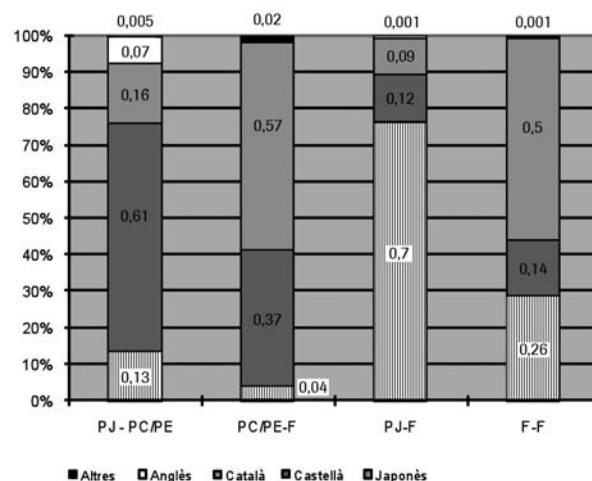
- Un interlocutor utilitza la llengua *X* d'una manera monolingüe: 1 punt per a la llengua *X*.
- Un interlocutor utilitza tant la llengua *X* com la *Y*: 0,5 punts per a les llengües *X* i *Y*.
- Un interlocutor utilitza les llengües *X*, *Y*, i *Z*: 0,3 punts per a les llengües *X*, *Y* i *Z*.
- Un interlocutor utilitza una altra llengua a més de les llengües *X*, *Y*, i *Z*: 0,25 punts per a cada llengua.

En la comunicació entre els progenitors, el castellà actua com a llengua predominant i és utilitzada per la majoria de les parelles (vegeu el gràfic 12). El japonès i el català hi tenen poca presència, ja que, d'una banda, molts progenitors catalans/espanyols no saben gaire la llengua de la parella i, de l'altra, van conèixer-se en castellà i diuen que els costa canviar la llengua de comunicació.

La comunicació amb els progenitors catalans/espanyols es fa majoritàriament en català i/o en castellà, amb una mica més de presència del català. El japonès hi té poquíssima presència, i en aquest cas els nens l'usen juntament amb les altres llengües. Entre els progenitors japonesos i els fills, el japonès és la llengua predominant, d'una manera majoritàriament monolingüe. Es van observar uns casos en què la mare s'adreça als nens exclusivament en japonès i els nens li contesten utilitzant les altres llengües. Així mateix, es va observar un cas contrari.

Per acabar, entre els germans el català és predominant, i molts nens es comuniquen totalment en aquesta llengua, o l'empren juntament amb el japonès. Tal com indiquen molts estudis, la llengua que s'utilitza a l'escola, sobretot la dels companys, influeix considerablement en la llengua dominant dels nens (cf. Grosjean 1982; Touminen 1990; Clyne i Kipp 1997; Yamamoto 1995, 2001 i 2002, i Barron-Hauwaert 2004),¹⁸ ja que els nens passen bona part del dia a l'escola i procuren no quedar fora de la colla d'amics emprant una altra llengua (Grosjean 1982). L'existència de germans també pot influir en la llengua dominant dels nens (Hoffman 1985). En aquesta recerca, hi ha onze famílies que tenen només un fill o una filla, dels quals set fills s'adrecen a cada progenitor de manera monolingüe, mentre que la resta empren dues llengües. En el segon cas, o bé els progenitors es comuniquen en dues llengües o més, o bé es dirigeixen a la mare japonesa d'una manera bilingüe.

Gràfic 12. L'índex de l'ús de cada llengua a la llar

PJ-PC/PE: comunicació entre progenitor japonès i progenitor catalanoparlant o castellanoparlant; PC/PE-PJ: comunicació entre progenitor catalanoparlant o castellanoparlant i els fills; PJ-F: comunicació entre progenitor japonès i els fills, i F-F: comunicació entre els fills

3.6. Els perfils lingüístics de les famílies nipocatalanes

Fins aquí, hem vist diversos patrons dels usos lingüístics de les famílies nipocatalanes i nipocastellanes. Ara bé, de quina manera han arribat al patró actual? Com organitzen els usos lingüístics en la vida quotidiana i quins problemes tenen? I quin paper hi juga la llengua catalana? Amb la finalitat de conèixer la situació lingüística real d'aquestes famílies, es van dur a terme entrevistes complementàries amb sis famílies, totes nipocatalanes. Tot seguit presentem un perfil d'aquestes famílies.

3.6.1. La Família A: la vida entre el català i el japonès

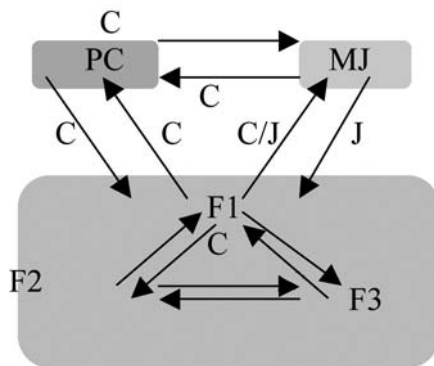
Aquesta família, formada per pare català i mare japonesa, es pot destacar per la presència notable de la llengua catalana a la llar. La mare, nascuda a Tòquio en la dècada de 1960, va arribar a Barcelona fa divuit anys amb la finalitat d'ampliar els estudis de belles arts. Abans d'arribar-hi, va estar tres mesos a Salamanca per aprendre castellà. La mare està molt ben integrada en la societat catalana, cosa que podem corroborar en els seus usos lingüístics quotidians. Quan es van conèixer els progenitors, la llengua de comunicació entre ells era el castellà, però la mare va prendre la decisió de començar a aprendre el català i emprar-lo com a llengua principal de la comunicació en la vida quotidiana perquè «em preguntava fins a quin punt ens podem entendre l'un a l'altre en una llengua que no sigui la llengua materna per a cap dels dos» i «vaig pensar que caldria parlar en català per entendre ben bé el que diu la gent d'aquí». La

18 Lyon (1996) indica que la llengua vehicular d'instrucció de l'escola no té gaire influència en l'ús lingüístic posterior.

família viu en una zona residencial de la regió de Barcelona i es mou en entorns on es parla principalment el català. La parella té tres fills, que tenen dotze, sis i tres anys. Els primers dos fills assisteixen a una escola privada, en què gairebé totes les assignatures s'imparteixen en català.

La parella es comunica totalment en català. La mare, quan va arribar a Barcelona, només sabia castellà, però «el meu marit sempre viu en un entorn completament català i té moltes relacions amb la gent que treballa amb la literatura catalana. Ells tampoc només em parlen excepcionalment en castellà, i vivim habitualment al voltant de [una ciutat], que és la ciutat natal del meu marit», la qual cosa la va portar a començar a aprendre aquesta llengua. De fet, la parella emprà exclusivament el català per comunicar-se. El patró dels usos lingüístics de la família, teòricament, no és gaire diferent del de les altres famílies (vegeu l'esquema 2), però a la pràctica la situació no és la mateixa: el català funciona com a llengua dominant a la llar.

Esquema 2. Usos lingüístics de la família A

PC: pare català; MC: mare catalana; PJ: pare japonès; MJ: mare japonesa; F: fill/a; J: japonès; C: català; E: castellà, i A: anglès

Segons fa constar la mare, hi ha uns factors ben clars que expliquen aquestes pautes d'ús. En primer lloc, la presència freqüent de catalanoparlants adults a casa pot portar a crear un entorn plenament català: «com que tenim tres fills, a la tarda sempre ve una senyora a ajudar-me. Amb ella parlo català i amb el meu marit també parlo català. Per tant, està molt limitada l'ocasió en què (els nens) fan servir el japonès». En el cas d'aquesta família A, a més a més, el pare passa força temps amb els fills.

En segon lloc, la comunicació entre els progenitors és en català. «A l'Escola Complementària», explica la mare, «ens diuen que no contestem mai ni en català ni en castellà encara que se'ns adrecin en aquestes llengües, però quan hi ha una tercera persona que parla català i vull que

entengui el que estic dient no puc evitar emprar el català. (...) O quan he de renyar els fills i necessito que m'ajudi el pare també ho faig». Aquesta circumstància, doncs, dificulta crear un entorn on es parli exclusivament el japonès. A més a més, fins que el primer fill va fer cinc anys, la mare no tenia quasi cap relació amb els compatriotes. Per tant, el nen no sabia parlar gens ni mica de japonès fins que va començar a assistir a l'Escola Complementària. En va aprendre durant un any, però no li anava gaire bé i, finalment, la mare va decidir portar-lo a una escola del Japó un estiu, tot i que no entenia res d'aquesta llengua. Al nen li costa aprendre llengües en general, «però ha arribat a parlar molt més que abans», afirma la mare. Per cobrir la falta de coneixement de japonès, la mare li fa escriure cartes o telefonar als avis. Quan el nen demana alguna cosa, ella li pregunta de tal manera que el nen hagi de descriure-ho detalladament en japonès. Per satisfer les necessitats, el nen pensa inevitablement de quina manera pot expressar-se. D'aquesta manera, la mare va aconseguir que el nen aprengués el japonès «aprofitant l'aspecte emocional». En canvi, segons la mare, el segon fill «té bona orella», la qual cosa li permet aprendre llengües amb més facilitat.

Així, el català actua com a llengua dominant en la família A. Com que als fills els costa molt menys expressar-se en català que no pas en japonès, es comuniquen en català, i fins i tot contesten a la mare en català quan se'ls adreça en japonès.

A continuació, tenim uns fragments observats en les interaccions entre la mare i els nens.

- (1) Una conversa a taula després de sopar. El pare està al telèfon. Una veïna que ve a cuidar els nens està al costat dels nens, però no participa en la conversa ja que intenta portar el tercer fill al llit. La investigadora també hi està present, però no intervé en la conversa:

F2: És que no me'n vaig d'excursió, home.

M: 行かないの? ('No hi aniràs?')

V: No, has d'anar a dormir.

F2: No vaig d'excursió. Això t'ho has cregut tu.

M: はるきちちゃん¹⁹だった? 遠足に行くって言ったの。

('Vas ser tu qui va dir que aniria d'excursió?')

F1: La depuradora.

M: うーん。('Hmmm...')

F1: De Sabadell que ja no funciona.

M: あ、そうなの? 見に行ってもしょうがないじゃない、そしたら。

('Ah sí? Doncs no val la pena anar a mirar-la, oi?')

F1: No, per veure les màquines i tot això.

F2: Abans anaven bé?

19 Nom fictici.

M: なにが? ('El què?')
 F1: És clar. Si no, no hi serien.
 F2: Les màquines.
 (F2: segon fill; M: mare; V: veïna, i F1: primer fill)

La mare continua adreçant-se al fill en japonès, però el nen no alterna el codi. El segon fill vol intervenir en la conversa, però s'adreça només al germà. Per tant, empra el català.

Com s'observa en els fragments següents, però, quan és conscient d'alguna manera de la presència de la investigadora, i està interessat en la conversa entre els parlants del japonès –en aquest cas són la mare i la investigadora– empra el japonès.

(2) El gos agafa el pa que ha caigut de la taula, i els nens, la mare i la investigadora s'ho estan mirant.

I: ああ、落ちた! 犬が!
 ('Ah! Ha caigut (el pa)! El gos!')
 F1 i F2: (Riu.)
 M: あ、食べちゃうんじゃない? お豆腐?
 ('Ah, es menjarà el tofu?')
 F2: Molt bé!
 F1:ちゃんと見てる! (Sí que l'ha observat bé!)
 I: あれ? パンがない。どこへいったんだろ?
 ('Que estrany! El pa no hi és. On s'ha ficat?')
 M: 持ってったんじゃない? とられないように。
 ('Potser l'ha portat perquè no el tregui.')

(I: investigadora; F1: primer fill; F2: segon fill, i M: mare)

Aquesta conversa la va iniciar la investigadora en japonès i va cridar l'atenció dels nens. Just abans que això ocorregués, els nens es comunicaven en català entre ells, però el primer fill està interessat en la situació i hi intervé en japonès. El nen sap que es pot comunicar en català amb la investigadora, però la percep com a parlant de japonès, ja que encara no agafa prou confiança per parlar-li en català.

Els nens estan acostumats a comunicar-se amb la mare en català, però en casos en què, com en els exemples 3 i 4, necessiten satisfer alguna necessitat se li adrecen en japonès: «Quan volen portar-se com els nens mimats per la mare, també parlen en japonès», explica la mare.

(3) A l'hora de sopar. Tots els membres estan a la taula, inclosa una veïna i la investigadora. Els nens necessiten una salsa per afegir als rotllets de primavera.

F2: これ、ソース? ('És la salsa?')
 F1: ぼくは、ぼくは、ぼくは…。 (I jo, jo, jo, jo…)
 M: ん? ソース? 左近ちゃんもかける? 辛い。
 ('Què? Salsa? Tu també el poses, aquest picant?')
 F1: ぼくも。(Jo també.)
 M: 分かった。今あげるからちょっと待ちなさい。
 ('D'acord. Espereu, que ara us la dono.')

F2: 辛い? ('Pica?')

M: 辛いよ。左近ちゃんも入れる? ちょっと辛いよ。
 ('Sí que pica. Tu també en vols? Pica una mica, eh?')
 F1: 早く、早く、早くーくーくー。
 ('Ràpid, ràpid, ràpid!')

(F2: segon fill; F1: primer fill, i M: mare)

El segon fill fa servir el català més que el primer, però quan està interessat en alguna cosa que fa la mare se li adreça en japonès. I en la situació següent (4), el nen fa atenció, d'alguna manera, a la presència de la investigadora.

(4) La mare s'està preparant per fer l'entrevista. Els nens estan al costat. El segon fill està intrigat per l'entrevista.

F2: お父さんも? お父さんも?
 ('El pare també? El pare també?')
 M: お父さんはね、今日はないの。やらないのよ。
 ('El pare avui no. No ho fa.')

F2: どうしてやるの? ('Per què ho fa?')
 M: ん? ('Com?')
 F2: どうしてやるの? ('Per què ho fa?')
 M: ん?今日は日本語を話す人とね、インタビューしてるの。
 ('Doncs avui entrevista algú que parli japonès.')

F1: S, va! Porta els plats, que jo estic escoltant si la mare respon bé.
 M: え?失礼な (riu)…。
 ('Què? Que groller!')

F2: Fes-ho tu.
 (F2: segon fill; M: mare, i F1: primer fill)

Al llarg de l'observació, els nens no barregen gaire les llengües. L'únic cas observat és l'alternança de codis en el nivell lèxic següent:

(5) Els nens estan fent bromes al costat de la mare i de la investigadora. El primer fill explica un joc entre els germans.

F1: さかなまね。(Imita un peix.)
 M: 何の真似? ('Quina imitació?')
 F1: さかな真似。S²⁰がしゃべっているとさあ、さかなの
 idiomaになるの。
 (Imita un peix. Quan parla S, comença a parlar l'idioma de peix.)
 I: 魚のidioma? ('L'idioma de peix?')
 F1: だって、ひろき²¹が魚になって、僕がイカになる
 の。
 ('Perquè S es converteix en un peix, i jo en un calamar.')

I: そうなの? ('Ah sí?')
 F1: そう。('Sí!')

M: なんかもよく訳の分からない…。 ('No entenc res…')

(F1: primer fill; M: mare, i I: investigadora)

20 El nom del segon fill.

21 Nom fictici.

Tal com hem vist, la llengua habitual dels nens és el català. Els nens mateixos afirmen que la llengua amb què poden expressar-se amb més facilitat és el català. «El japonès no el faig servir gaire; només quan la mare em diu que l'utilitzi, l'utilitzo», diu el primer fill. «La mare em parla en japonès i li contesto en català.» Amb els companys de l'Escola Complementària tampoc no empra gaire el japonès. Segons explica la mare, entre els nens es comuniquen bàsicament en català, i amb els que no els entenen es comuniquen en castellà. Si hi ha algun nen que entén millor el japonès, se li adrecen totalment en japonès. «Entre ells hi ha una mena de conveni», explica la mare. Així, el primer fill no fa servir gaire el japonès, tot i que quan visita el país de la mare canvia el xip en arribar a l'aeroport de Tòquio, que és ple de japonesos. «Li surt automàticament el japonès i continua parlant-lo a l'avió de tornada, però en fer transbordament en algun aeroport com ara Londres o Amsterdam, on hi ha molts estrangers, li surt el català a poc a poc. Quan veu el pare, torna al patró habitual», explica la mare. Tal com indica Helot (1988), el nen tria la llengua que fa servir segons la localització. Fa quatre anys, però, que la mare i els fills no van al Japó. «Durant aquests quatre anys el seu nivell de japonès ha baixat», es preocupa la mare. El tercer fill encara tenia tres anys quan es va dur a terme l'entrevista i no havia estat mai al país de la mare. El nen aleshores sabia dir quatre coses, però en català. Perquè aprengui el japonès, la mare a vegades demana al primer fill que li parli en aquesta llengua, i el petit imita el germà gran. De moment, però, el japonès té poquíssima presència en el seu repertori lingüístic.

La família A no porta els fills al Col·legi Japonès, sinó a una escola privada local, perquè creuen que els nens viuran a Catalunya: «Penso que no cal portar-los a la força al Col·legi Japonès i, a més a més, el director del col·legi ens va dir que aquest centre actua com a societat japonesa ubicada a Barcelona, i és un lloc on es formen ciutadans japonesos. Nosaltres no forcem els nostres fills perquè siguin tan japonesos (...). Si volen aprendre simplement l'idioma i la cultura, no cal que sigui al col·legi japonès, sinó que poden fer-ho d'alguna altra manera», diu la mare. Malgrat això, cada dissabte al matí porten els nens a l'Escola Complementària de japonès perquè aprenguin la llengua de la mare. A més de l'aprenentatge lingüístic, l'escola té una altra funció: els nens hi poden trobar companys que han crescut en les mateixes circumstàncies, la qual cosa els motiva a assistir-hi. D'altra banda, la mare la fa servir com a lloc on es poden intercanviar informacions.

Així, els progenitors donen més importància a la llengua que necessiten els nens en la vida quotidiana actual, i, de fet, el català és la llengua amb què els nens poden expressar-se més còmodament. «Quan em dirigeixo als nens en japonès, sovint em contesten en català, però això és natural

per a ells», diu la mare. Ella mateixa atribueix aquest fet a la seva manera de reaccionar. «Si les mares continuen fingint que no entenen ni el català ni el castellà i els fan parlar en japonès, això sí que funciona. Però en canvi, com en el nostre cas, si les mares admeten que els nens contestin en català o en castellà quan se'ls dirigeixen en japonès... ja estarà fixat aquest patró.» En el cas de la família A, això no és gens fàcil. Tal com s'ha esmentat fa poc, la presència freqüent d'algun adult que parla català pot dificultar crear un entorn on s'entén exclusivament el japonès. Els nens ja han arribat a un cert nivell, però «el problema és», diu la mare, «que no sabem fins a quin nivell podem demanar als fills que assoleixin la llengua japonesa. Si han de continuar vivint a Catalunya, el català serà el més important...». Tot i això, la mare procura que els fills tinguin totes les ocasions possibles d'emprar el japonès. Les relacions amb els familiars de la part materna serveixen per evitar que els nens quedin sense tenir cap contacte amb la llengua japonesa. Les visites anuals dels avis del Japó i les visites que fan els nens als cosins residents a França els donen ocasions de parlar en japonès. El fet que els progenitors es comuniquen en català dificulta que els nens aprenguin el japonès per mitjà dels diàlegs. Per tant, encara que entenguin què els estan dient, els nens no saben de quina manera respondre, cosa que cal solucionar amb vista al futur.

Del castellà, no se'n troba cap presència en la família A. «L'utilitzo només a l'escola», diuen els nens. De tant en tant l'empren per comunicar-se amb alguns amics de l'Escola Complementària, però tampoc gaire sovint. Al segon fill, sobretot, encara li costa llegir-lo. Aquí tenim un fragment que es va observar quan el nen intentava llegir un rètol escrit en castellà.

(6) Els dos nens han trobat un cartell escrit en castellà i intenten llegir-lo.

F2: Mira què han trobat a l'Escola Àgora. «Será clausurado este pasa... (No sap llegir-ho.)

F1: Pasaje.

F1 i F2: «...debido a la gran afluencia de coches. Por favor, sólo vecinos.»

F1: «Será clausurado este pasaje debido a la gran afluencia de coches. Por favor, sólo vecinos.»

F2: Nesitamos (sic.) caminos por el camino antiguo. Queremos ace...res!

M: カタランになっちゃうんですね。
(Converteix en català...)

El segon fill no sabia les paraules «pasaje» ni «acera». Respecte a l'última, tot i que intentava pronunciar-la, resulta que va convertir en una paraula pronunciada «a la catalana», segons explica la mare.

De fet, la mare també parla el castellà molt poc sovint: «Parlo castellà tres cops a l'any, crec», confessa. A més a més, la gent amb qui parla aquesta llengua no és castellanoparlant nativa, sinó estrangera, com ara americana o francesa. La mare, igual que els nens, viu en un entorn català i fora de casa també es comunica en aquesta llengua. Al llarg de l'entrevista, no va fer cap referència especial al castellà. Per a ella, les llengües importants són les d'ús habitual, que són el català i el japonès.

3.6.2. La família B: plurilingüisme en evolució sense llengua comuna

Igual que la família A, la família B està formada per pare català i mare japonesa. La mare, nascuda a Tòquio l'any 1966, va conèixer el marit a Anglaterra quan hi aprenia anglès, i va instal·lar-se a Barcelona fa aproximadament dotze anys. Al principi es comunicaven en anglès, però la mare va començar a aprendre castellà en una escola d'idiomes a Barcelona, ja que aleshores no tenia cap coneixement d'aquesta llengua. La mare afirma que no li va ser gens fàcil viure a Barcelona quan s'hi va instal·lar, sobretot a causa del tema de la llengua, i va trigar un any per arribar a contestar «Bien.», quan li preguntaven «¿Qué tal?», la qual cosa fins i tot va fer-li por. La parella té dos fills: el primer fill té deu anys i la filla en té tres. El nen estudia en una escola d'origen francès, en què imparteixen classes en català i en francès.

Els progenitors organitzen els usos lingüístics familiars seguint el principi d'«una persona-una llengua». Aquest patró no s'ha canviat des que va néixer el primer fill, i avui dia encara el mantenen. El pare, la llengua primera del qual és el català, s'adreça als fills en aquesta llengua, mentre que la mare se'ls dirigeix en japonès. La mare, com a mestra de l'Escola Complementària del Japonès, és ben conscient de la importància de l'ensenyament lingüístic de la infància i afirma: «si no t'adreces als teus fills (en japonès) des de petits, els costarà molt arribar a parlar-lo». A més, desitja emprar la seva llengua materna a l'hora d'expressar el que vol dir als fills perquè «no puc imaginar que parlo en una llengua diferent de la dels meus propis fills». D'aquesta manera, els fills es dirigeixen als progenitors en la llengua inicial de cadascú. Si la mare els parla en català, fins i tot l'escarneixen dient: «Què estàs dient, mamà?».

La filla, que té tres anys, ha crescut al costat de la mare sense haver assistit a cap escola bressol. Per tant, està acostumada a parlar en japonès, mentre que li costa més parlar català. Quan parla amb el pare, alterna al català de seguida, però només sap dir determinades frases, segons explica la mare. Amb el germà sol parlar-hi en japonès. Quan juga sola a nines, per exemple, sol parlar en japonès, a causa de la disponibilitat limitada que té de vocabulari.

(7) El pare i la nena estan veient un vídeo en japonès al costat de la mare i la investigadora. El pare pregunta a la filla com es diuen en català els animals que surten al vídeo.

P: Què és això?

F2: Conill!... かめさん。 ('Tortuga')

P: Tortuga?

F2: Sí.

P: Canta.

F2: No. Per què no parlen?

P: Parlen? Canten, no? Tens mocs. Sí, tens mocs...

(P: pare i F2: filla)

La nena està gaudint del vídeo amb el pare i no para cap atenció a la mare ni a la investigadora. El vídeo és un material audiovisual d'aprenentatge del japonès. La nena, en principi, es comunica en català amb el pare, però tal com s'observa en aquest diàleg, hi ha algunes paraules que sap només en japonès o en català, ja que encara no sap castellà.

Ara bé, quan tots els membres de la família estan reunits, de quina manera es comuniquen?

(8) Tots els membres de la família estan reunits al menjador. La mare proposa menjar gelats.

M: アイスあんじゃない? ('Que hi ha gelats?')

F1: みてる。 ('Vaig a veure si n'hi ha.')

M: うん、みてきて。アイス。みんなでほら、アイス食べよう!

('Sí, si us plau. Gelats! Anem a menjar gelats tots junts!')

F2: あまーい、あまーい…。 ('Dolç, dolç...')

P: Boletes.²² Airi, Airi, Airi!

F2: Què?

P: T'hauràs de prendre les boletes, eh?

F2: Eh?

P: Abans de menjar, t'has de prendre les boletes.

F2: No! No!

P: Com que no?

F1: ママ、あれないの? あれ。

('Mama, no hi ha allò? Allò...')

M: あれだめなの? かおり²³。きらいなの?

('Que no et conformes amb això? No t'agrada?')

F1: きらいなの、アレックス²⁴。 ('A mi no m'agrada.')

(M: mare; F1: fill; F2: filla, i P: pare)

(9) Estan parlant sobre el gust del gelat.

P: Si no hi ha gelat, el gelat vindrà demà. Mira, Airi, va. Demà tindràs un gelat. Mira.

F1: カフェオレ…。 ('Cafè amb llet')

F2: No...

P: Va. Si t'agrada...

22 Es refereix a un medicament.

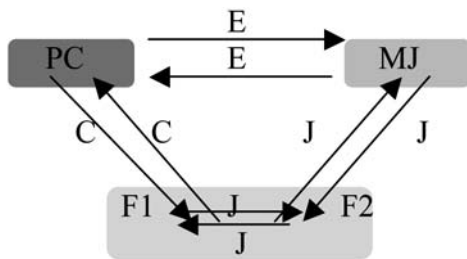
23 Nom fictici.

24 Nom fictici.

- M: カフェオレ。コーヒー？コーヒー味？え？
 (‘Cafè amb llet. Cafè? De sabor de cafè? Eh?’)
 ¿Compraste el helado que tiene sabor de café?
 P: Bueno, no. Tendremos un helado de...
 M: Era café, ¿no?
 (P: pare; F1: fill; F2: filla, i M: mare)

Tal com s’observa en aquests fragments, la família manté estrictament el patró d’un progenitor–una llengua. La mare explica que en principi no tenen cap llengua comuna entre ells. Si algú inicia una conversa en japonès, la tradueixen al castellà o al català. O si algú comença a parlar en català, ho tradueixen al japonès.

Esquema 3. Usos lingüístics de la família B

La mare fa constar que el fet de no emprar el català com a llengua comuna entre els membres de la família es deu a dos motius principals. En primer lloc, ella mateixa no l’ha après mai, i per tant no sap comunicar-se en aquesta llengua: «Si sabés també català, no hauria pogut estar ni un moment tranquil·la. Com que no en sé, puc passar d’ells (els familiars del cònjuge) fingint que no els entenc». I a més, no dona gaire importància perquè «l’ús del català està restringit a Catalunya, i si saps castellà, pots sobreviure-hi». En segon lloc, opina que si els nens saben que la mare l’entén, es motivaran menys per aprendre japonès. El fet que un dels progenitors no utilitzi la llengua de la parella sovint és degut al desconeixement d’aquesta llengua (Yamamoto 2002), però en casos com el de la família B, no l’aprèn estratègicament perquè els nens poden rebutjar l’ús de la llengua minoritària –en aquest cas, el japonès– si saben que el pare o la mare entenen la llengua dominant de la societat (Döpke 1992). Així, doncs, la família manté la comunicació sense tenir cap llengua comuna, però no es poden evitar determinats problemes. En els usos lingüístics actuals, en tenen dos de principals. D’una banda, als nens encara els falta vocabulari per traduir el que diuen els progenitors i, de l’altra, el pare es pot sentir aïllat mentre els tres estan parlant en japonès, perquè no sap aquesta llengua.

Respecte a l’aprenentatge lingüístic del primer fill, van haver d’enfrontar-se a una sèrie de dificultats. El nen actualment assisteix a una escola d’origen francès que els progenitors van escollir perquè «necessitàvem una escola que tingués molta experiència en llengües». A més, el porten cada dissabte a l’Escola Complementària perquè pugui aprendre la llengua de la mare. Aparentment, aquest tipus d’escolarització va començar a afectar-ne l’aprenentatge del català. Els progenitors van portar-lo a una logopeda durant dos anys, i els va recomanar que atuessin temporalment l’aprenentatge del japonès perquè el nen estava cansat mentalment. Malgrat això, la mare estava convençuda que el fill tenia capacitat per aprendre quatre llengües, i va continuar ensenyant-la-hi. De fet, si bé el nen estava força cansat i estudiava fins i tot plorant, mai no ha dit que volia deixar d’aprendre japonès. Després de superar moments durs, el fill ha arribat a comunicar-se en aquesta llengua amb certa fluïdesa, tot i que encara li falta vocabulari que han de saber els nens de la seva edat. Per tant, la mare intenta utilitzar expressament els mots d’un nivell avançat amb l’objectiu que els aprengui. A més, per millorar el seu japonès, la mare li prohibeix barrejar-lo amb el català, és a dir que no li deixa substituir pel català les paraules que no sap com es diuen en japonès perquè, segons explica la mare, «estarà acostumat a barrejar el català i no arribarà a parlar bé el japonès». Malgrat això, el fill ha començat a fer-ho des que va començar a assistir a l’Escola Complementària. La mare l’hi porta perquè és un lloc en què poden estudiar i jugar en un entorn japonès, però els nens parlen en català fora de l’aula, la qual cosa «pot fer perdre el sentit d’aquesta escola», afegeix la mare.

El primer fill està aprenent actualment cinc llengües (català, castellà, japonès, anglès i francès), i aquest aprenentatge multilingüe preocupa la mare, que no està segura de si el fill podrà resistir aquesta situació. A més, podria aprendre-les d’una manera incompleta. Pel que fa al japonès, tampoc no està segura de fins a quin punt pot imposar-li aprendre’l, perquè «podria treure-li l’interès pel Japó».

3.6.3. La família C: trilingüisme sense llengua comuna

La família C, com les primeres dues famílies, està formada per pare català i mare japonesa, però es diferencia en la tria de la modalitat d’escolarització. La parella té dos fills, el més gran dels quals de quinze anys i l’altre, de catorze, i van assistir un temps al Col·legi Japonès de Barcelona. De fet, durant els primers dos anys de l’educació primària van anar a una escola local, però les burles dels seus companys, que els titllaven de «xinesos» per la seva fesomia, els feia patir. En canvi, al Col·legi Japonès, tots l’alumnat «era com nosaltres», la qual cosa els va portar a quedar-s’hi. La família viu a una capital de comarca propera a Barcelona, fora de l’Àrea Metropolitària.

tana, on els progenitors dirigeixen un restaurant. La parella es va conèixer als Estats Units quan hi aprenien cuina i posteriorment van traslladar-se a la ciutat natal del pare.

Els progenitors es van conèixer a Nova York i empren l'anglès entre ells. Quan va néixer el primer fill, la mare se li adreçava principalment en japonès i, de tant en tant, en anglès. En aquella època vivia als Estats Units, en un entorn en què hi havia pocs japonesos i la seva llengua principal de comunicació era l'anglès. Quan el primer fill tenia deu mesos, la família va traslladar-se a Catalunya. La mare afirma que aleshores només sabia dir «uno, dos, tres», però va prendre la decisió de parlar en català perquè «per incorporar-me plenament a Catalunya, seria millor parlar la llengua... el català no és una llengua imprescindible (sic.), i el castellà té més àmbits d'ús, però si aprens primer una llengua d'ús ampli no arribaràs a parlar la llengua minoritària». Per tant, va començar a aprendre el català de manera informal i amb el suport del cònjuge.

Quan va néixer el segon fill, la mare també li va parlar en japonès, com al primer fill, però els dos nens passaven bona part del dia en una escola bressol local, o sigui que la seva llengua habitual de comunicació era el català. Encara que la mare se'ls dirigís en japonès, li contestaven en català o barrejaven llengües. De vegades no comprenien què els deia la mare, i mantenien «una conversa unilateral», com diu ella mateixa. Cada cop que els parlava en japonès, havia de confirmar si l'havien entès o no.

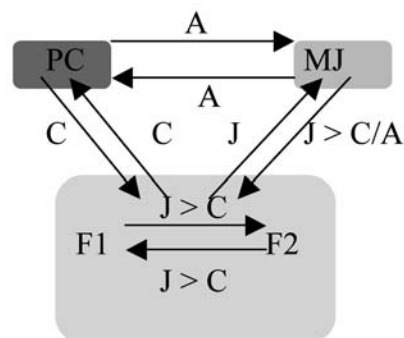
El nivell de japonès dels nens va començar a millorar des que van començar a assistir a l'Escola Complementària, i un estiu els va enviar a casa de l'àvia del Japó durant un mes. Ara bé, hi ha una diferència entre els dos fills: al primer no li costa gaire expressar el que pensa, i encara que no estigui segur de si està ben dit o no, ho expressa sense vergonya, mentre que el segon fill no s'atreveix a obrir la boca fins que n'està segur. Així, la personalitat de cada nen també és un dels factors que influeix en el desenvolupament de la competència lingüística.

El nivell del japonès va evolucionar de manera notable des que van començar a assistir al Col·legi Japonès. El fet que passessin bona part del dia en un entorn plenament japonès els va ajudar considerablement a millorar el nivell d'aquesta llengua. Actualment, els dos assisteixen a una escola local on les classes s'imparteixen en català. «Encara els falta una mica de vocabulari, però millora cada dia», afirma la mare.

En la família C, igual que en la família B, no hi ha cap llengua comuna. Si la conversa s'inicia en japonès, els nens ho expliquen al pare en català, i si els progenitors comencen a parlar en anglès, els nens ho entenen i es dirigeixen al pare en català i a la mare, en japonès. De moment, la llengua més còmoda per als nens és el japonès.

Segons la mare, mai no han tingut cap problema familiar a causa d'aquest patró dels usos lingüístics a la llar, però darrerament els ha sorgit una tasca nova: millorar el nivell de cada llengua. En les converses habituals, els fills no tenen cap problema sigui quina sigui la llengua que usen, però a tots dos els falta vocabulari que haurien de saber els nens de la seva edat. Respecte al japonès, com que els nens van marxar del Col·legi Japonès, la mare s'ha d'esforçar a mantenir-lo i millorar-ne el nivell. «Com que el pare no és japonès, no aprenen gens de japonès mitjançant les converses que tenim entre nosaltres. Per tant, no n'augmenten el vocabulari. El que he de fer en aquest moment és dirigir-me als fills com si parlés a adults», explica la mare.

Esquema 4. Usos lingüístics de la família C

Ara bé, quines perspectives té la mare envers cada llengua? Partint de la base que «per millorar la teva vida, cal crear un entorn còmode, i per això cal parlar la llengua del lloc on vius» dóna molta importància al català i desitja que els nens el dominin. Pel que fa a l'anglès, com que ha treballat i continua treballant en aquesta llengua, igualment li dóna molta importància. «Com a mínim, m'agradaria que arribessin a saber redactar informes en anglès», desitja. Quant al japonès, encara que no el facin servir fora de casa, vol que continuïn aprenent-lo perquè «els servirà en el futur». Per acabar, no dóna una importància especial al castellà, però això és perquè «és la llengua que s'ha de saber naturalment».

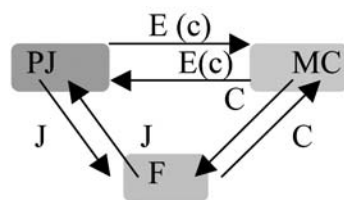
3.6.4. La família D: bilingüisme asimètric

Entre els informants entrevistats, aquesta és l'única família en què el japonès és el pare. Va arribar a Barcelona l'any dels Jocs Olímpics amb la finalitat d'ampliar estudis d'arquitectura, i va conèixer-hi la dona catalana. «Durant aquesta època», explica l'entrevistat, «estava de moda anar a treballar a alguna oficina d'arquitectura després d'acabar el postgrau. Jo també ho vaig fer, i vaig estudiar amb un arquitecte bascant conegut en aquella època.» Abans d'instal·lar-se a Barcelona havia assistit a un curs preparatori de castellà durant

dos anys, i va arribar-hi amb un coneixement bàsic d'aquesta llengua. Malgrat això, la llengua que se sentia pel carrer no era la mateixa que havia après al Japó. «Com que no l'havia après (el castellà) escoltant parlar la gent, sinó que l'havia après amb un professor o mitjançant les pel·lícules, etc., els primers tres o quatre mesos no l'entenia gens ni mica, encara que l'havia estudiat», afirma el pare. La parella actualment viu a la ciutat de Barcelona i té una filla de sis anys.

La família D organitza els usos lingüístics a la llar seguint el principi d'«una persona-una llengua» (vegeu l'esquema 5). Els progenitors es comuniquen en castellà, però a vegades barregen el català al nivell lèxic, perquè el pare l'entén una mica. Quan tots tres estan units, igual que les altres famílies nipocatalanes, no tenen una llengua comuna de comunicació. El pare intenta adreçar-se a la filla exclusivament en japonès, mentre que la mare i la nena es comuniquen totalment en català. Encara que la nena entengui el castellà, aquesta llengua no s'empra com a llengua comuna. Aquest patró s'ha mantingut des que va néixer la filla, però va haver-hi una època en què el pare no podia evitar utilitzar el castellà: «Quan la nostra filla va començar a parlar, home, va ser en català... I quan va començar a assistir a l'escola, jo també tenia moltes ganes de parlar amb ella, o sigui, volia mantenir-hi converses. Per tant, no vaig poder evitar fer servir el castellà». L'entrevistat ho va fer perquè «com a pare, volia explicar-li alguna cosa o volia que entengués bé el que deia jo», però alhora reflexiona, «li hauria d'haver parlat en japonès».

Esquema 5. Usos lingüístics de la família D

Fins aquí, la situació és molt semblant a la de les altres famílies nipocatalanes. Però cal destacar que, en el cas de família D, el parlant del japonès és el pare. «Com veus, un pare queda insípid per una conversa, oi? Només diu: “Ah sí?” o “Sí, és veritat” i tal...», afirma el pare. S'ha indicat la influència de les mares en l'ús lingüístic dels fills (cf. Touminen 1990 i Lyon 1996), mentre que hi ha poques recerques que tractin del paper que tenen els pares. Els estudis de Lyon (1991 i 1996) analitzen sobretot la influència que tindrien els pares en l'adquisició de la segona llengua dels nens. Segons ell, els pares generalment parlen molt en una conversa, hi tenen iniciativa, i sovint determinen la llengua de la família (Lyon

1996). En el cas de la família D, però, això no sembla aplicable, i la presència del pare té poca influència en l'ús lingüístic de la família i de la filla. Aquest fet pot atribuir-se no només al fet que el pare passa amb ella menys temps, sinó també a la relació de «pare i filla», en què «es produeixen menys converses que no pas entre mare i filla», segons el pare. En termes generals, les mares passen més de temps amb els fills que no pas els pares, la qual cosa pot fer aportacions al manteniment de la llengua minoritària. El pare de la família D intenta parlar japonès com a «representant del Japó». Tot i esforçar-s'hi, «a ella li interessa més la vida escolar actual i no li fa cas ni hi reacciona», explica el pare. Realment, la filla, que estudia en una escola del barri, està acostumada a expressar-se en català i li costa fer-ho en japonès. Mentre s'estava fent l'entrevista estava present, i mostrava diferent comportament segons la presència del pare o de la mare. Quan està amb el pare diu molt poques paraules perquè ha de fer-ho en japonès. El pare intenta fer-la parlar en japonès, però a la nena li costa bastant crear una frase completa, perquè, almenys de moment, té un nivell de japonès bastant baix en comparació amb el de català i el castellà. En canvi, quan la mare és present, la nena no para de parlar.

(10) A l'hora de berenar. La mare pregunta a la filla sobre el dinar. El pare intervé en la conversa en japonès.

- M: Què heu dinat?
 F: Labiori ['ravioli'], sí.
 M: Llom arrebossat? Carn arrebossada? Llom?
 F: No, no.
 M: Pollastre arrebossat? Salsitxes? Peix? Croquetes?
 P: たまごやき? ('Truitada?')
 M: Croquetes de la iaia Irene. Hmmm... Què?
 F: No ho sé.
 P: たまごやき、たまご。('Truitada, ou...')
 M: Bistec?
 F: Bistec, no ho sé.
 M: Era carn?
 P: Carn... お肉?お肉?おいしかった?
 ('Carn? Carn? Estava bona?')
 F: うん。('Ja!')
 (M: mare; F: filla, i P: pare)

(11) A l'hora de berenar.

- P: EleaとYuka²⁵とどっちが食べるの早かった?
 ('Qui ha menjat més ràpid, l'Elea o tu?')
 F: L'Elea.
 P: Eleaの方が早かったの?やっぱり。
 ('Ha menjat més ràpid l'Elea?')
 F: Saps què feia l'Elea per acabar més ràpid?

25 Nom fictici.

M: Què?

F: Deia: «aquí hi ha greixa (sic.), aquí hi ha greixa (sic.)». I ha tret tots els trossos... li deia a la Irene, «no passa res, no triïs tots els trossos. Si no acabaràs més i no menjaràs.» Perquè deia: «aquí hi ha greixa (sic.)» i anava traient tots.

M: Ui, trampa, no?

(P: pare; F: filla, i M: mare)

Els progenitors porten la filla cada dissabte a l'Escola Complementària perquè pugui aprendre la llengua i la cultura japoneses. El pare està totalment d'acord amb la línia educativa de l'escola, la idea fonamental de la qual és no considerar-la una acadèmia d'idiomes, sinó una activitat per transmetre la cultura japonesa als nens. Des que va començar a assistir-hi, el pare no empra mai el castellà en la comunicació amb la filla i s'hi adreça exclusivament en japonès. Si ella no l'entén, el pare ho explica utilitzant altres paraules, però sempre en japonès. Fins i tot quan la nena porta amics a casa, el pare continua parlant en japonès de manera que ella ho tradueixi en català. «Li agrada bastant el paper que fa com a traductora», afegeix el pare. La nena procura evitar la barreja de les dues llengües, el català i el japonès, la qual cosa a vegades fa que li costi parlar. A més d'aquest mètode, mirar vídeos en japonès o jugar amb altres nens japonesos pot facilitar-li ocasions en què pot parlar japonès. Tot i això, la nena, igual que els altres nens mixtos, empra el català quan juga amb els companys de l'Escola Complementària.

El pare s'esforça cada dia per millorar el nivell de japonès de la filla. Personalment, desitja que la filla aprengui més japonès, però «mentre visqui a Catalunya, vull que domini el català». Ell mateix no donava gaire importància a aquesta llengua quan va arribar a Barcelona, però al llarg del temps va anar canviant de perspectiva: «com que vivim a Catalunya i la mare és catalana, m'agradaria que primer dominés el català i posteriorment el japonès de la mateixa manera».

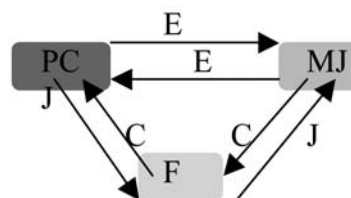
3.6.5. La família E: trilingüisme amb reforç de la llengua minoritària

La família E està formada per pare català i mare japonesa i una filla de nou anys. La mare, nascuda a Kanagawa, una província situada al costat de Tòquio, va arribar a Barcelona l'any 1989. Va conèixer el marit a Anglaterra, però va tornar un cop al Japó. Posteriorment, va venir a Barcelona per casar-se. La mare treballava en una empresa japonesa a Barcelona i actualment imparteix classes de castellà per a treballadors japonesos.

Els usos lingüístics a la llar de la família segueixen el patró més típic de les famílies nipocatalanes, sobretot en el cas en què la mare és japonesa. Igual que les altres famílies, organitzen els usos lingüístics a partir del principi «una persona-una llengua» (vegeu l'esquema 6).

Aquest patró s'ha mantingut des que va néixer la filla. Els progenitors, al principi, es comunicaven en anglès, però la mare va començar a emprar el castellà quan va començar a treballar en una empresa. La nena domina les tres llengües amb més o menys facilitat, però segons ella el japonès és la més còmoda per parlar, ja que estudia al Col·legi Japonès. Quan es va dur a terme l'entrevista venia una amiga, que és castellanoparlant. «Les dues són amigues des de l'escola bressol i és l'única amb qui parla castellà», segons explica la mare. Aquí tenim uns fragments de les converses observades.

Esquema 6. Usos lingüístics de la família E

- (12) El pare i la mare estan a la sala prenent te. La filla està fent una manualitat amb una amiga castellanoparlant. La nena necessita cinta adhesiva.

F: Papa, tens cel·lo?

P: No, jo no tinc cel·lo.

M: あるでしょ? Rika²⁶ちゃんの。(‘El tens, oi? El teu...’)

F: Mもう終わっちゃったの! (‘El meu ja s’ha acabat!’)

(F: filla; P: pare, i M: mare)

- (13) La mare és a la taula amb la investigadora. La filla ve a la sala cercant alguna cosa amb l'amiga.

M: なんかお話したいって。

(‘Diu que vol dir-te alguna cosa.’)

F: えええ、なに? (‘Eh? Què?’)

M: ¿Qué habéis hecho?

A: Una piñada.

M: ¿Piñada?

F: まだだよ。やってないよ! もう終わり? もう? いいの、もう?

(‘Encara no. No l’hem fet. Ja està? Ja està?’)

M: うん、なんか話して。(‘No, parla alguna cosa.’)

F: Habla algo.

A: ¿De qué?

F: Algo...たとえば、うーんとね。何話すのさ!

(‘Per exemple... hmmm... de què vols que parli?’)

M: なんだろうね。(‘Què seria?’)

F: いいのね! ¡Vamos! (‘Ja està, oi?’)

A: Vale. ¡Vamos!

(M: mare; F: filla, i A: amiga de la filla)

La nena sap alternar llengües amb molta facilitat, i ho fa segons l'interlocutor, però fins als tres anys va créixer en un entorn japonès perquè la mare, que aleshores no treballava, va criar-la sense portar-la a cap guarderia. La raó és clara: la mare volia immersió en japonès; se li adreçava en japonès, li cantava cançons japoneses, li ensenyava vídeos japonesos, etc. Així doncs, «la llengua japonesa ocupava un 70 % de la ment de la nena, i la resta l'ocupava el català. El castellà no hi tenia cap presència, aleshores», explica la mare. «Curiosament, però, la primera paraula que li va sortir «no va ser ni japonesa ni catalana, sinó “agua”», quan va veure el mar per primera vegada.²⁷

Posteriorment, la nena va començar a assistir a una escola bressol, la llengua vehicular de la qual era el castellà. Durant aquesta època, passava bona part del dia en un entorn de parla castellana, de manera que sovint barrejava el castellà amb el japonès al nivell lèxic com ara: «ベッドを sacudir してたら osito の cola がでてきた» ('mentre sacsejava el llit, va sortir la cua d'un osset').

Segons la mare, ho feia perquè oblidava el japonès o expressava en català o en castellà la paraula que no sabia com es deia en japonès. Avui dia encara ho fa de tant en tant quan juga amb l'amiga castellanoparlant, perquè li surt primer en català o en castellà, o simplement li fa mandra dir-ho en japonès. A més d'això, també mostra interferències lingüístiques en el nivell sintàctic. Per exemple, en lloc de dir «パパ (papa) の (de) スリッパ (sabatilles)», deia «スリッパの (sabatilles de papa)».²⁸

Actualment, la majoria de les seves amistats són parlants de japonès, però fora del col·legi el català és la llengua habitual de comunicació. El pare i els familiars de la part paterna són catalanoparlants, i a les classes de ballet a què assisteix també parla en català. És a dir, té poques ocasions de parlar castellà, i només l'empra en determinades situacions, sobretot quan surt amb la mare, que sol comunicar-se en castellà fora de casa.

Pel que fa al futur, i respecte al japonès, «el parla més maco que no pas els altres nens, m'han dit els mestres», afirma la mare, però alhora li falta vocabulari que han de saber els nens de la seva edat, com passa als altres infants mixtos. I, a més, com que té un entorn d'aprenentatge del japonès restringit, no sap «el japonès contemporani», és a dir que no entén el llenguatge dels nens japonesos de la seva edat. L'aprenen-

tatge dels *kanjis*²⁹ també és un problema que amoïna la mare en aquest moment, ja que li costa aprendre els que es fan servir en determinats contextos que només s'entenen bé en el context del Japó. D'altra banda, la nena no domina les expressions honorífiques que són imprescindibles per dur a terme les comunicacions en la vida pública, sobretot en les situacions formals. La mare veu que aprendre aquests elements de variació funcional és molt important amb vista al futur.

La mare explica: «quan estem amb la família del meu marit, com que no entenen japonès, els molestaríem si parléssim en aquesta llengua. En canvi, els catalanoparlants estan acostumats a alternar la llengua segons amb qui parlen. La meua filla encara no està prou atenta per fer-ho, o sigui que m'agradaria que es comportés sent conscient d'això». És una altra tasca que la nena té pendent.

De moment, encara que visqui amb un repertori trilingüe, el japonès és la llengua d'estudi per a la nena i la mare desitja que l'apregui bé. A més a més, la mare considera important que la filla es pugui comunicar en aquesta llengua amb els avis, ja que «moltes famílies tenen aquest problema de falta de comunicació entre els nens i els avis». Tot i això, «la importància de la llengua es determinarà segons el lloc on visqui i la persona amb qui estigui».

D'altra banda, el pare dona molta més importància al castellà que no pas al català perquè «el català pràcticament no serveix per a res fora de Catalunya». Respecte al japonès, igualment li dona molta importància perquè «es triga molt a aprendre'l, sobretot l'ortografia».

3.6.6. La família F: atrapats entre el bilingüisme i el desarrelament

La família F està formada per un pare català, procedent de Lleida, una mare japonesa i un fill de deu anys. La mare, abans de venir a Barcelona, havia estat a Alemanya per estudiar òpera. Posteriorment, li van donar una beca per estudiar en un conservatori a Barcelona, i va conèixer el cònjuge. Fa tretze anys que viu a Barcelona, i actualment treballa com a cantant d'òpera, i també es dedica a fer de guia turística. La família viu a la perifèria de Barcelona i duu el fill al Col·legi Japonès. La mare japonesa tenia coneixements d'alemany, però quan va arribar a Barcelona no sabia gens de castellà i va començar a aprendre'l des de zero perquè «parlava en anglès amb el professorat del conservatori, però em sabia greu fer-ho i vaig pensar que seria millor parlar en castellà». Va assistir a l'Escola Oficial d'Idiomes i a un curs per a estrangers de la Universitat de Barcelona. Hi va estudiar durant dos o tres anys, però «com que no sóc gaire aplicada, cometo molts errors. Fins i tot el meu propi fill es riu de mi», explica la mare.

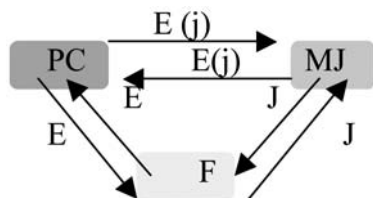
27 Molt probablement, es tracta d'una interpretació errònia de la mare. En els primers estadis d'aprenentatge, és freqüent que els infants catalanoparlants pronuncin [ˈaβa] [ˈawa] el mot *aigua*, sense que calgui veure-hi cap influència del castellà, sinó per simples motius d'estructura fonològica.

28 En japonès, la possessió s'expressa de manera que el propietari va primer i l'objecte va darrere, contràriament al castellà o al català.

29 Caràcters xinesos. Els *kanjis* són un dels sistemes ortogràfics de la llengua japonesa.

En la família F no s'observa cap presència del català encara que el pare sigui catalanoparlant (vegeu l'esquema 7). Els progenitors es parlen en castellà, i de tant en tant el pare hi insereix el japonès al nivell lèxic que coneix. La mare i el fill es parlen exclusivament en japonès, mentre que el nen parla en castellà amb el pare.

Esquema 7. Usos lingüístics de la família F

En la majoria de famílies nipocatalanes el català sol ser la llengua de comunicació entre el pare o la mare de parla catalana i els fills, però no és pas així en el cas de la família F. Quan tots tres són presents empenen el castellà com a llengua comuna entre ells per «estalviar idiomes». El pare ho explica: «...no puc estar parlant-li a la meua dona en castellà i jo al nen en català, i a l'inrevés, oi? O sigui... al final seria un embolic. Aleshores, per economia, a casa ens entenem tots en castellà. Però (és) normal». La mare entén més o menys el català, però a casa mai no l'empenen perquè «tindria més dificultats per expressar-se. A més, per a ella el castellà és més fàcil de pronunciar que no pas el català». De totes maneres, per al pare, el més important és la intercomprensió. D'aquesta manera, el nen sempre es dirigeix al pare en castellà i a la mare en japonès automàticament, i no barreja les llengües. A vegades ho fa en el nivell lèxic «de broma», diu ell mateix, i la mare afegeix que qui ho fa més és el pare.

(14) Entrevista

P: Y claro, ese otro factor que influye a que, a que nosotros hayamos planeado no sólo la educación, no sólo hacer 小学校 ('escola primària') y 中学校 ('escola secundària elemental'), sino hacer también 高校 ('escola secundària superior') y 大学 ('universitat') en Japón. ¿No?

(15) Entrevista

P: Porque... es que tendrá que, vamos, para ser, el problema que tenemos es eh... 高校. ¿no? Porque eh 日本人学校 ('col·legi japonès') eh... tiene 小学校 y 中学校.

(16) Entrevista

P: Ah... al Japó li dirà un アメリカ人 ('americà'), i aquí li diran chino, no? (Riu.)

El lleidatà ha après el japonès i encara manté la intenció d'aprendre'l millor; irònicament, la cònjuge i el fill li parlen

en castellà, encara que alhora el pressionin perquè millori el seu japonès.

El patró actual dels usos lingüístics de la família no ha vist cap canvi des que va néixer el fill. El nen, que en el moment de l'entrevista feia quart curs primari al Col·legi Japonès de Barcelona, va assistir a dues escoles bressol diferents. A la primera escola s'emprava el català com a llengua d'instrucció, però els progenitors no estaven d'acord amb la línia educativa d'aquest centre i van canviar-lo a un altre, on s'educava en castellà. En ambdues escoles, però, el nen va patir el tractament dels companys de classe, que li deien «xinès, xinès», la qual cosa li va fer tenir vergonya de parlar en japonès amb la mare en públic. Després de marxar de l'escola bressol, el nen va entrar al Col·legi Japonès, que li va agradar. «Quan hi va veure l'alumnat, em va dir: "Papa, aquí sí que me gusta. ¡Aquí son todos como yo!"», explica el pare.

El japonès ocupa bona part de l'ús lingüístic a la llar del nen. De fet, aquesta és la llengua en què pot expressar-se amb més comoditat, però com als altres nens mixtos, «li falta el vocabulari i l'habilitat per redactar en aquesta llengua», segons la mare. El pare afegeix que el nivell de castellà del fill ha anat baixant durant els darrers dos anys i que ha començat a cometre errors que no feia abans, com ara les conjugacions dels verbs irregulars. «Això és perquè», explica la mare, «pensa una frase en japonès». Val a dir, però, que pràcticament només s'expressa en castellà amb el pare a casa. La resta de la vida la passa parlant japonès al col·legi i amb la mare a casa. Per tant, amb vista al futur, la mare apunta que «almenys aquests últims anys haurem de coaccionar-lo perquè rebí classes particulars de castellà».

Tal com hem vist, en la família F no s'observa cap presència del català. Per què? Això es deu bàsicament a la perspectiva que tenen els progenitors vers el català, sobretot la del pare. Segons explica la mare, els nens nipocatalans tenen dos tipus de progenitors: els que insisteixen en el català i els que insisteixen en el castellà. En el cas de la família F, el pare és del segon tipus i sosté la idea d'«una Espanya», i valora molt la utilitat més àmplia d'aquesta llengua, mentre que considera Catalunya com una de les «regions» que en forma part. Per tant, encara que el pare hagi parlat tota la vida en català, actualment aquesta llengua no té cap presència en el repertori lingüístic usat a casa.

Respecte a la importància de cada llengua, la parella comparteix la idea que això no és qüestió de la llengua en ella mateixa ni de l'educació, sinó que «és qüestió de la manera d'ésser». «Un no pot parlar bé en japonès si no és japonès. O sigui, la llengua japonesa implica una sèrie de condicions de la personalitat», argumenta el pare. En definitiva, tant el pare com la mare opinen que és el fill qui triarà la llengua, però de moment, desitgen «no matar» cap de les dues cultures en què viu el nen.

4. Conclusions

En aquesta recerca, hem volgut conèixer les situacions lingüístiques de les famílies nipocatalanes/nipocastellanes residents a Catalunya, en particular a Barcelona. Els resultats obtinguts es poden resumir en els punts següents:

1. Entre la parella, la llengua de comunicació és sobretot el castellà, encara que els dos cònjuges sàpiguen el català. Molts matrimonis utilitzen el castellà d'una manera monolingüe.

2. Entre els progenitors catalans/castellans i els fills, el més comú és l'ús monolingüe de les llengües de la societat receptora. La llengua japonesa té poquíssima presència en les comunicacions de la parella d'interlocutors.

3. Entre els progenitors japonesos i els fills, el patró més triat és l'ús monolingüe del japonès, i el segueix l'ús bilingüe de japonès i castellà.

4. Entre nens predomina el català i els patrons més adoptats són l'ús monolingüe del català o l'ús bilingüe de català i japonès. Els que no tenen cap germà solen adreçar-se a cada progenitor de manera monolingüe. Alguns fills únics adopten l'ús bilingüe, i els progenitors també ho fan.

5. La llengua utilitzada a l'escola, sobretot la dels companys de l'escola, influeix en la llengua dominant dels nens. Els nens que van a escoles catalanes tendeixen a usar poc el japonès i semblen aprendre'l amb més dificultats. Els nens que estudien al Col·legi Japonès esdevenen dominants en aquest idioma fins al punt que, en alguns casos, els progenitors arriben a expressar preocupació pel nivell en les llengües locals. L'Escola Complementària de Japonès té un paper intermedi: d'una banda, ajuda a difondre el coneixement de japonès; de l'altra, queda lluny de ser un entorn d'ús només japonès, perquè els infants tendeixen a usar el català en les relacions interpersonals.

6. Pel que fa a les comunicacions conjuntes, tendeix a no haver-hi una única llengua comuna: de les sis famílies nipocatalanes entrevistades, n'hi ha quatre que no tenen cap llengua comuna entre tots els membres, i quan tots estan reunits sovint els nens s'encarreguen de traduir per als progenitors (del japonès al català o a la inversa). En la majoria de casos, el castellà no funciona com a llengua familiar comuna per motius diversos.

7. Pel que fa al català, el fet que els progenitors japonesos el sàpiguen no n'assegura l'ús en família. Alguns empren el català fora de la família encara que no el parlin mai a casa o que la llengua no tingui cap presència. Amb alguns desnivells, però, en general, la competència del català dels informants és més aviat passiva. Per als progenitors japonesos, el català és complementari darrere del castellà, que fan servir únicament en determinades situacions. Ara bé, el català és la llengua principal emprada entre els fills.

8. A molts progenitors els preocupa la falta de vocabulari, sobretot del japonès i del català. Això es nota sobretot quan els nens tradueixen el que diuen els progenitors del català al japonès i a la inversa.

9. Comparant els usos a la llar i fora de la llar, no s'hi troba necessàriament cap correspondència: alguns informants que fan servir més el català en la vida pública, no l'empren a la llar. S'ha observat un cas en què la informant empra més el català que no pas el castellà a fora, tot i que el català no té cap presència a casa. D'altra banda, una informant es comunica amb el cònjuge en castellà i amb els fills exclusivament en català, però fora de casa fa servir més el castellà que no pas el català. Alguns informants afirmen que no parlen el català amb el cònjuge encara que el sàpiguen perquè «ens vam conèixer en castellà. Ja hi estem acostumats i ens costa molt canviar la llengua de comunicació». A més d'aquesta dificultat de canviar la llengua, alguns progenitors no parlen expressament aquesta llengua per respectar estrictament l'estratègia d'«una persona-una llengua». D'altra banda, una mare explica que no parla el català a casa perquè «els meus fills es riuen del meu català».

Tot i l'escassetat de casos, s'han observat força variacions en els patrons dels usos lingüístics d'aquestes famílies nipocatalanes/nipocastellanes, la qual cosa constata la situació sociolingüística força complexa de Catalunya. Com que es tracta d'un país amb una llengua en situació de tensió o de conflicte amb altres llengües dins del propi territori, no és gens estrany que les famílies mixtes organitzin els usos lingüístics de diverses maneres. Pel que fa a les famílies trilingües o multilingües, n'hi ha de diversos tipus, tal com es veu en diverses tipologies proposades en alguns estudis. Els casos de les famílies d'aquesta recerca es poden classificar com a tipus de família lingüísticament mixta que viu en una societat bilingüe i en què la llengua d'un dels progenitors no correspon a la llengua dominant de la societat. És a dir, viuen en un entorn de doble bilingüisme (el social i el familiar), i a vegades s'hi afegeix una altra llengua, com ara l'anglès, la qual cosa pot produir la varietat en els usos lingüístics.

Amb alguna variació, moltes famílies d'aquesta recerca adopten el principi d'«una persona-una llengua». Aquest principi sol ser considerat favorable en molts llibres de consulta de bilingüisme, però també és criticat pels progenitors de nens trilingües o multilingües. Per als nens parlar tres o més llengües distintes segons l'interlocutor podria implicar frustració, i preferirien utilitzar una *lingua franca* (Barron-Hauwaert 2004: 156). Aquest no és, però, el cas de les persones entrevistades d'aquesta recerca, que veuen bastant habitual la situació en què no hi ha cap llengua comuna entre tots els membres de la família a l'hora de mantenir una conversa. De fet, els nens semblen desenvolupar la competència lingüística traduint per

als progenitors. Això podria ser una altra forma de patró dels usos lingüístics de les famílies trilingües o multilingües.

5. Bibliografia

- BAKER, C. (1993). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- BAKER, C. i PRYS JONES, S. (1998). *Encyclopedia of Bilingualism amb Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters.
- BARRON-HAUWAERT, S. (2004). *Language Strategies for Bilingual Families. The One Parent-One Language Approach*. Clevedon-Buffalo-Toronto: Multilingual Matters.
- BOIX I FUSTER, E. (1997). «Ideologies lingüístiques en famílies lingüísticament mixtes (catalán-castellano) en la regió metropolitana de Barcelona». A: ZIMMERMAN, K. i BIERBACH, C. (ed.). *Lenguaje y comunicación intercultural en el mundo hispánico*. Alemanya: Biblioteca Ibero-Americana.
- BOIX I FUSTER, E. i VILA I MORENO, F.X. (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- CLYNE, M. i KIPP, S. (1997). «Trends and changes in home language use and shift in Australia, 1986-1996», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 18, 6, pàg. 443-473.
- DE HOUWER, A. (1999). «Environmental factors in early bilingual development: the role of parental beliefs and attitudes». A: EXTRA, G. i VERHOEVEN, L. (ed.), pàg. 75-95.
- DÖPKE, S. (1992). «A bilingual child's struggle to comply with the 'One Parent- One Language' rule», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. vol. 13, 6, pàg. 467-485.
- FABÀ, A. (2005). «Llengua inicial i llengua d'identificació». A: TORRES, J. (coord.). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Departament de la Presidència, Secretaria de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya, pàg. 81-108.
- FISHMAN, J.A. (1972). «The Relationship between Micro- and Macro-Sociolinguistics in the Study of Who Speaks What Language to Whom and When». A: PRIDE, J.B. i HOLMES, J. (ed.). *Sociolinguistics*. Penguin Books, pàg. 15-32.
- FUKUDA, M. (2009). «Els japonesos a Catalunya i la llengua catalana: comunitat, llengües i ideologies» (tesi doctoral inèdita). Departament de Filologia Catalana, Universitat de Barcelona.
- GROSJEAN, F. (1982). *Life with two languages. An Introduction to Bilingualism*. Cambridge: Harvard University Press.
- HOFFMAN, C. (1985). «Language acquisition in two trilingual children», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 6, pàg. 479-495.
- WEI, L. (2000). «Dimensions of bilingualism». A: WEI, L. (ed.). *The Bilingualism Reader*. London-New York: Routledge, pàg. 3-25.
- LYON, J. (1991). «Patterns of parental language use in Wales», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 12, núm. 3, pàg. 165-81.
- LYON, J. i ELLIS, N. (1991). «Parental attitudes towards the Welsh language», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 12, núm. 4, pàg. 239-51.
- LYON, J. (1996). *Becoming Bilingual. Language Acquisition in a Bilingual Community*. Clevedon: Multilingual Matters.
- PAUWELS, A. F. (1985). «The role of mixed marriages in language shift in the Dutch communities». A: CLYNE, M. G. (ed.). *Australia, Meeting Place of Languages*. Canberra: Departament de Lingüística, Centre d'Investigació d'Estudis Pacífics, pàg. 39-55.
- ROMAINE, S. (1989). *Bilingualism*. Oxford-New York: Basil Blackwell.
- ROMAINE, S. (1994). *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. New York: Oxford University Press.
- TORRES, J. (2005). «Ús familiar i transmissió lingüística». A: TORRES, J. (coord.). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Departament de la Presidència, Secretaria de Política Lingüística, Generalitat de Catalunya, pàg. 81-108.
- TUOMINEN, A. (1999). «Who decides the home language? A look at multilingual families», *International Journal of Sociology of Language*, núm. 140, pàg. 59-76.
- VILA I MORENO, F.X. (1993). *Transmissió dels idiomes en les parelles lingüísticament mixtes*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya.
- VILARDELL I ALMIRALL, E. (1998). *Canvi i manteniment de la llengua en parelles lingüísticament mixtes a Sabadell*. Treball de recerca llegit en el Departament de Filologia Catalana, Universitat Autònoma de Barcelona.
- YAMAMOTO, M. (1993). *Bairingararu. Sono jitsuzo to mondaiten*. ('Bilingües. La realitat i problemes'). Tòquio: Tais-hukan shoten.
- YAMAMOTO, M. (1995). «Bilingualism in international families». *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 16, núm. 1 i 2, pàg. 63-85.
- YAMAMOTO, M. (2001). *Language Use in Interlingual Families. A Japanese-English Sociolinguistics Studies*. Clevedon: Multilingual Matters.
- YAMAMOTO, M. (2002). «Language Use in Families with Parents of Different Native Languages: An Investigation of Japanese-non-English and Japanese-English Families», *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, vol. 23, núm. 6.